

Pravna regulacija i praktična primjena nasljeđivanja digitalne imovine

Hana Hobljaj

Digitalizacija je već dugo prisutna u svim područjima života građana i stoga se sve češće pojavljuje pitanje nasljeđivanja digitalne imovine nakon smrti korisnika i zaštita privatnosti post mortem. Praktični primjeri nasljeđivanja digitalne imovine pojavljuju se u radu javnih bilježnika prilikom provođenja ostavinskih postupaka i sastavljanja javnih oporuka. U pravnoj praksi postavlja se pitanje što čini digitalnu imovinu ostavitelja i koja digitalna imovina ostavitelja ulazi u ostavinu, odnosno koji su digitalni sadržaji nasljedivi. Zbog podnormiranosti instituta nasljeđivanja digitalne imovine i neupućenosti korisnika digitalne imovine o ugovornim odredbama pružatelja digitalnih usluga nužno je de lege ferenda uspostaviti dobre zakonodavne okvire ne samo na nacionalnom već i na međunarodnom planu kako bi pravni praktičari mogli donositi odluke vezane uz post mortem prijenos digitalne imovine i harmonizirati pravnu praksu.

Ključne riječi: nasljeđivanje, ostavina, digitalna imovina, zaštita osobnih podataka, javni bilježnik

I. UVOD

Posljednjih dvadesetak godina eksponencijalno raste broj korisnika interneta, digitalnih alata i *online* usluga. Sukladno tomu nastaje enormna količina digitalnih podataka koja se razmjenjuje i virtualno pohranjuje, posljedično nastaje digitalna imovina, a nakon smrti korisnika ostaju digitalni ostaci. Ubrzani razvoj digitalizacije i informatizacije dovodi do fenomena izgradnje digitalnog identiteta pojedinaca koji ostaje u virtualnom svijetu i nakon smrti pojedinca. Slijedom toga postavlja se pitanje *post mortem* prijenosa, upravljanja i zaštite digitalne imovine te posthumne zaštite privatnosti osobe. Ekspanzivno korištenje interneta i rast broja korisnika početkom ovog tisućljeća odnosili su se većinom na tada mlade ljudi, koji nisu planirali što će se desiti s digitalnim podacima nakon njihove smrti, a što danas dovodi do problematike pravne neuređenosti instituta nasljeđivanja digitalne imovine. Nedostatak međunarodne i nacionalne harmonizacije na području nasljeđivanja digitalne imovine predstavlja veliki problem kad se radi o globalnoj ili delokaliziranoj imovini koja se nalazi

na internetu.¹

Problematika normativnog uređenja digitalne imovine od globalnog je značaja jednako kao i prijenos digitalne imovine nakon smrti na nasljednike, čemu su zakonodavci pridavali premalo pažnje u posljednjim godinama. Budući da se radi o podnormiranom institutu, pravni praktičari moraju navigirati kroz različita pravna područja uzevši u obzir sve situacije do kojih može doći. Digitalizacija ne poznaje nacionalne granice i stoga se pravni praktičari suočavaju s globalnim problemom kada je u pitanju digitalna imovina, a pogotovo kada se radi o nasljeđivanju digitalne imovine ostavitelja. Javni bilježnici prilikom provođenja ostavinskih postupaka u praksi najčešće dolaze u doticaj s pitanjem nasljeđivanja kriptovaluta koje imaju ekonomsku vrijednost, međutim osim digitalne imovine koja ima stvarnu tržišnu vrijednost u virtualnom svijetu ostavitelja postoji i druga digitalna imovina koja također može imati gospodarsku i ekonomsku važnost, ali i digitalni podaci koji imaju osobnu ili emo-

¹ Edwards, L.; Harbinja, E., „What Happens to My Facebook Profile When I Die?“ : Legal Issues Around Transmission of Digital Assets on Death (February 21, 2013), str. 4.; <https://ssrn.com/abstract=2222163> (pristupljeno: 14. 12. 2023.).

cionalnu vrijednost. Slijedom navedenog postavlja se pitanje posthumne zaštite osobnih podataka ostavitelja koji su slobodno dostupni na internetu kako zbog zaštite privatnosti i ugleda ostavitelja tako i zbog zaštite materijalnih interesa nasljednika. Budući da se kod nasljeđivanja digitalne imovine u najvećoj mjeri radi o prekograničnim predmetima jer se poslužitelji digitalnih usluga s kojima je ostavitelj sklopio ugovore prilikom otvaranja različitih digitalnih računa i stvaranja digitalnih sadržaja nalaze najčešće u drugim državama, treba uzeti u obzir legislativu koja uređuje prekogranično nasljeđivanje.

Nedostatak adekvatnih zakonskih okvira, sudske prakse i znanstvenih radova iz područja nasljeđivanja digitalne imovine otežava javnim bilježnicima provođenje ostavinskih postupaka u kojima u ostavinu ulazi digitalna imovina. Međutim vidljivi su pozitivni pomaci putem sudskih odluka i održavanja različitih konferencija i europskih projekata² koji su zapazili problematiku nasljeđivanja digitalne imovine te započeli istraživanja i pisanja radova o navedenom pravnom institutu.

Ovim radom nastoji se prikazati *post mortem* prijenos digitalne imovine na nasljednike i utvrditi koja digitalna imovina može biti nasljediva primjenjujući postojeće i predlažući *de lege ferenda* pravne okvire nasljeđivanja digitalne imovine uz istodobnu *post mortem* zaštitu osobnih podataka, odnosno privatnosti ostavitelja. Stoga ovaj rad sadrži uz uvod i zaključak te se sastoji od pet cjelina. U drugom dijelu rada prikazat će se i definirati digitalna imovina i utvrditi ekonomska vrijednost digitalne imovine. U trećem dijelu rada razmotrit će se pravni okviri i nasljedivost digitalne imovine te pitanje koja digitalna imovina ulazi u ostavinu, kao i uređenje prekograničnog nasljeđivanja digitalne imovine. Četvrti dio rada odnosi se na *post mortem* zaštitu osobnih podataka i privatnosti ostavitelja putem ponuđenih opcija pružatelja digitalnih usluga. U petom dijelu rada razrađuju se praktični primjeri i prikazuje se poredbenopravno uređenje nasljeđivanja digitalne imovine i posthumna zaštita osobnih podataka u drugim državama. Šesti dio rada prikazuje položaj javnih bilježnika u odnosu na nasljeđivanje digitalne imovine te se daju *de lege ferenda* prijedlozi postupanja javnih bilježnika prilikom sastavljanja javnih oporuka i provođenja ostavinskih postupaka s digitalnom imovinom.

II. DIGITALNA IMOVINA

Kod provođenja ostavinskih postupaka pravni praktičari postavljaju pitanje što sve ulazi u digitalnu imovinu, odnosno što se smatra digitalnom imovinom, je li digitalna imovina prenosiva, koja pravna područja uređuju navedenu materiju, odnosno koje je pravo mjerodavno za uređenje određenih dijelova digitalne imovine? Javni bilježnici prilikom provođenja ostavinskih postupaka najprije moraju utvrditi što ulazi u ostavinu, odnosno koji digitalni sadržaji mogu biti nasljeđivi i na koji način. Stoga je nužno utvrditi što predstavlja digitalnu imovinu, odnosno pojmovno razlučiti značenje digitalnih sadržaja, digitalnih podataka, digitalne imovine i digitalnih ostataka, a što predstavlja relativno novo pravno područje. Time se javni bilježnici i pravni praktičari susreću s pojmovima koji nisu uopće definirani ili su različito definirani u pojedinim pravnim sustavima; slijedom navedenog, bi bilo oportuno opisno utvrditi koji se sve digitalni sadržaji mogu podvesti pod pojam digitalna imovina.

Postoji nekoliko različitih definicija digitalnog sadržaja prema pojmovnom određenju legislative Europske unije. Tako Direktiva 2019/770 o određenim aspektima ugovora o isporuci digitalnog sadržaja i digitalnih usluga³ i Direktiva 2011/83/EU o pravima potrošača⁴ određuju pojam digitalnog sadržaja kao podatke koji su proizvedeni i isporučeni u digitalnom obliku navodeći kao primjere: računalne programe, aplikacije, igre, glazbe, videozapise ili tekstove bez obzira na to pristupa li im se preuzimanjem ili strujanjem, s opipljivog medija ili na bilo koji drugi način.⁵ Digitalni sadržaj definiran je i u Direktivi (EU) 2015/2366 o platnim uslugama⁶ kao roba ili usluge koje se proizvode i isporučuju u digitalnom obliku te čija je uporaba ili potrošnja ograničena na tehnički uređaj koji ni na koji način ne uključuje upotrebu ili potrošnju fizičkih dobara ili usluga.⁷ U hrvatskom su zakonodavstvu kroz implementiranje navedenih Direktiva u Zakon o platnom prometu⁸ i Zakon o zaštiti potro-

2 ELI project – „Succession of Digital Assets, Data and Other Digital Remains“ <https://www.europeanlawinstitute.eu/news-events/news-contd/news/eli-adopts-a-new-project-on-succession-of-digital-assets-data-and-other-digital-remains/> (pristupljeno: 2. 2. 2024.).

3 Direktiva (EU) 2019/770 Europskog parlamenta i Vijeća od 20. svibnja 2019. o određenim aspektima ugovora o isporuci digitalnog sadržaja i digitalnih usluga SL L 136, 22. 5. 2019.

4 Direktiva 2011/83/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2011. o pravima potrošača, izmjeni Direktive Vijeća 93/13/EEZ i Direktive 1999/44/EZ Europskog parlamenta i Vijeća te o stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 85/577/EEZ i Direktive 97/7/EZ Europskog parlamenta i Vijeća, Tekst značajan za EGP, Sl. L 304, 22.11.2011. posebno izdanje za Hrvatsku, Chapter 15 Volume 008 P. 260–284.

5 Preambula 19, čl. 2. toč. 11. Direktive 2011/83 o pravima potrošača.

6 Direktiva (EU) 2015/2366 Europskog parlamenta i Vijeća od 25. studenoga 2015. o platnim uslugama na unutarnjem tržištu, o izmjeni direktiva 2002/65/EZ, 2009/110/EZ i 2013/36/EU te Uredbe (EU) br. 1093/2010 i o stavljanju izvan snage Direktive 2007/64/EZ (Tekst značajan za EGP) SL L 337, 23.12.2015, p. 35–127.

7 čl. 4. toč. 43. Direktive 2015/2366 o platnim uslugama.

8 čl. 3. str. 1. toč. 4. Zakona o platnom prometu NN 66/18, 114/22.

šača⁹ uvedene iste definicije digitalnog sadržaja. Dakle vidljivo je da su definicije digitalnog sadržaja strukturirane široko kako bi mogle ubuduće obuhvatiti nove digitalne sadržaje i usluge uz primjenu otvorenog popisa primjera jer se digitalni sadržaji kao širok pojam neprestano mijenjaju i proširuju novim sadržajima. Dok se digitalni podatak kao uži pojam može definirati kao elektromagnetski signal, formiran elektroničkim ili drugim prirodnim fenomenom, stabiliziran kodiranjem, koji ima sposobnost osamostaliti se, odnosno može se odvojiti od svog nositelja podataka na takav način da se značenje koje je u njemu kodirano očuva bez oštećenja.¹⁰ Međutim za ovaj je rad najznačajniji pojam digitalna imovina, koji se može podvesti pod više različitih definicija ovisno o pravnom sustavu u kojem je razmatran. Tako bismo pod digitalnu imovinu laički mogli podvesti bilo što vrijedno na internetu što ima osobnu, ekonomsku ili društvenu vezu s pojedincem, odnosno s akademskog gledišta digitalna imovina bila bi bilo koja nematerijalna imovina osobne ili ekonomske vrijednosti stvorena, kupljena ili pohranjena u digitalnom obliku.¹¹

Neki pravni sustavi imaju zakonsku definiciju digitalne imovine. Tako se u Republici Srbiji digitalna imovina definira kao svaki digitalni zapis vrijednosti koji se može digitalno kupovati, prodavati, razmjenjivati ili prenositi i koji se može koristiti kao sredstvo razmjene ili pak u svrhu ulaganja, s time da digitalna imovina ne uključuje digitalne zapise valuta koje su zakonsko sredstvo plaćanja kao što ni ne predstavlja drugu financijsku imovinu koja je uređena drugim zakonima.¹² Iz navedenog proizlazi da je digitalna imovina samo ona koja ima neku ekonomsku ili gospodarsku vrijednost, to jest koja se smatra imovinom ili imovinskim pravom. Postavlja se pitanje ulazi li u ostavinu i ona digitalna imovina koja nema ekonomsku vrijednost i ne predstavlja vlasništvo ostavitelja.

Digitalna imovina za potrebe provođenja ostavinskog postupka i nasljeđivanja trebala bi se opisno definirati što šire, uključujući i nabrajajući taksativno, ali ne i isključivo, velik raspon nematerijalnih informacijskih dobara povezanih s *online* ili digitalnim svijetom, kao što su profili društvenih mreža na Facebooku, Twitteru, Google+ ili Linked In, elektronička pošta koja može sadržavati autorska djela, znanstvene radove, e-knjige, baze podata-

ka.¹³ Pod digitalnu imovinu možemo uvrstiti također virtualna sredstva u računalnim igrima koja mogu biti kupljena, pronađena ili izgrađena u virtualnim svjetovima igara, digitalizirani tekst, slike, glazbu ili zvuk, kao što su videozapisi i filmovi. Digitalna imovina također obuhvaća i lozinke za različite račune povezane s pružanjem digitalnih dobara i usluga, bilo kao kupac, korisnik ili trgovac, naprimjer na eBayu, Amazonu, YouTubeu.¹⁴ Istovremeno pod digitalnu imovinu možemo također podvesti imena domena, 3D-slike ili avatare povezane s osobnošću, ne isključujući bezbrojne vrste digitalne imovine koja se pojavljuje kao dobro kojem se može pripisati vrijednost. Neka digitalna imovina transformirana je iz tradicionalne materijalne imovine u digitalnu imovinu kao što su bankovni ili investicijski računi (internetsko bankarstvo), dok ostavitelj također može imati otvorene inicijalno digitalne financijske račune (Paypal).¹⁵

2.1. Ekonomska vrijednost digitalne imovine

Digitalna imovina kao predmet nasljeđivanja nakon smrti korisnika može se podijeliti na onu digitalnu imovinu koja ima ekonomsku vrijednost i onu koja ima osobno-emocionalnu ili neekonomsku vrijednost, odnosno nad kojom se ostvaruju imovinska prava i nad kojom se ostvaruju neimovinska prava.¹⁶ Ako se utvrdi da je digitalna imovina predmet prava vlasništva po zakonu, tada će svakako moći činiti dio ostavine preminule osobe. Postavlja se pitanje možemo li svu digitalnu imovinu i digitalne ostatke ostavitelja podvesti pod klasični pojam imovine. Imovinu kao osnovni pojam građanskog prava tradicionalno razlikujemo u gospodarskom, pravnom i knjigovodstvenom smislu.¹⁷ Imovinska masa obuhvaća skup svih gospodarskih dobara koja pripadaju i služe čovjeku za zadovoljavanje njegovih potreba, stoga imovinu u gospodarskom smislu čini skup dobara koja pripadaju određenom subjektu.¹⁸ Dok imovina u pravnom smislu obuhvaća skup subjektivnih imovinskih prava jednog nositelja prema kojem stvari ulaze u imovinu u obliku prava koja osoba ima na toj stvari u odnosu prema drugim osobama.¹⁹ Prema tom shvaćanju stvar nije dio imovine već pravo vlasništva na toj

9 čl.4.toč.3 Zakona o zaštiti potrošača NN 19/22, 59/23.

10 Parti, T., 34. kolokvij srednjeeuropskih notarijata u Budimpešti, 2023., PPT.

11 Harbinja, E., „Inheritance of Digital Media”, In J. Kramer-Smyth (Ed.), *Partners for Preservation: Advancing digital preservation through cross-community collaboration* Facet Publishing, 2019. https://uhra.herts.ac.uk/bitstream/handle/2299/22014/Inheritance_of_Digital_Media_chapter_final_draft_jks_eh_1_.pdf?sequence=1 (pristupljeno: 23. 2.2024.).

12 Čl. 2. toč. 1. Zakona o digitalnoj imovini Republike Srbije, Sl. glasnik RS, br. 153/20.

13 Edwards, L.; Harbinja, E., *op. cit.* (bilj. 1.), str. 1.

14 Edwards, L.; Harbinja, E., *op. cit.* (bilj. 1.), str. 1.

15 Viarengo, I.; Re, J., „Managing Cross-border „Digital Succession” in the digital era: Preliminary remarks on the new challenges for the current legal framework”, *Special Issue – Law in the age of modern technologies*, Vol. 7 (2023), str. 39.

16 Vidi Harbinja E., „Digital Inheritance in United Kingdom”, *Journal of European Consumer and Market Law*, Volume 6, Issue 6 (2017), str. 254.

17 Bodul, D.; Dešić, J., „Zakonsko reguliranje kriptovimovine – između želje i mogućnosti”, *Informator* br. 6762, Zagreb (2022), str. 5. <https://informator.hr/strucni-clanci/zakonsko-reguliranje-kriptovimovine> (pristupljeno: 20. 1. 2024.).

18 Klarić P.; Vedriš M., „Građansko pravo”, *Narodne novine* d.d., Zagreb, 2008. str. 95.

19 *Ibid.* str 96.

stvari čini imovinu. Stoga obujam imovine neke osobe utvrđujemo uvidom u sve građansko-pravne odnose u koje je stupila ta osoba, a iz pojma imovine isključujemo ona subjektivna prava koja nemaju imovinski karakter, jer u imovinskim pravima uvijek nalazimo ekonomski ili gospodarski interes osobe.²⁰ Imovina kao knjigovodstvena kategorija sastoji se s jedne strane od prava koja čine aktivu, a s druge strane dugova koji predstavljaju pasivu, slijedom čega imovina u knjigovodstvenom smislu predstavlja omjer aktive i pasive.²¹ Dakle, prema tradicionalnom shvaćanju imovine kao pojma građanskog prava, digitalna bi imovina obuhvaćala samo one sadržaje i podatke koji imaju ekonomsku ili gospodarsku vrijednost. Međutim, iako je za nasljeđivanje najznačajnija ona digitalna imovina koja ima ekonomsko-tržišnu vrijednost, postoji i digitalna imovina koju nasljednici žele naslijediti neovisno o njezinoj ekonomskoj vrijednosti, a kao što će kasnije biti prikazano u ovom radu. Ostavina nije identična imovini ostavitelja. Stoga digitalna imovina svakako obuhvaća one digitalne sadržaje koji imaju ekonomsku vrijednost kao što su kriptovalute, PayPal-računi, eBay i drugi aukcijski računi te digitalni sadržaji kao što su e-knjige, glazba i slično, koji su obuhvaćeni intelektualnim vlasništvom i generiraju stvarnu financijsku korist. Istovremeno pod digitalnu imovinu možemo podvesti one digitalne sadržaje koji nemaju ekonomsku vrijednost, ali su od iznimne važnosti zbog sentimentalnih i osobnih razloga, kao što su poruke, fotografije ili snimke koje nisu obuhvaćene pravom intelektualnog vlasništva, a objavljene su na Facebooku, Instagramu, Picasi, Twitteru i slično.

Kao što je ranije navedeno, digitalna imovina može se podijeliti u dvije kategorije prema ekonomskoj vrijednosti: kao digitalna imovina s ekonomskom vrijednošću i digitalna imovina bez ekonomske vrijednosti, što se u nastavku ovog rada detaljnije razrađuje.²² Tako veliki dio digitalne imovine, iako se radi o nematerijalnoj imovini, ima stvarnu ekonomsku vrijednost. Nazivi domena, odnosno žigovi očit su primjer digitalne imovine koja ima ekonomsku vrijednost te može biti ključna za brendiranje, a time i profitabilno poslovanje.²³ Pod digitalnu imovinu potpadaju i kriptovalute koje su najzapaženija digitalna imovina koja se nasljeđuje jer ima ekonomsku vrijednost te je upravo zbog problematike nasljeđivanja kriptovaluta postavljeno pitanje nasljeđivanja digitalne imovine. Dakle, digitalna imovina može uključivati sadržaje digitalnih računa

(na društvenim mrežama ili u e-pošti), *block chain* kriptovalute ili sredstva za igranje u virtualnom svijetu, s time da je većini digitalne imovine zajedničko obilježje da je zaštićena skrivenim lozinkama ili tokenima koji su nužni za pristup digitalnim računima. Osobi kojoj je poznata lozinka ili koja ima token dostupan je digitalni račun bila ona nasljednik ili ne, te stoga treće osobe koje nisu nasljednici, a imaju dostup ili znaju lozinke ostaviteljevih računa, mogu dovesti do spornih situacija s nasljednicima ili zainteresiranim stranama. Također, zbog nepoznavanja lozinke, odnosno ako ostavitelj oporučno ne imenuje nasljednika i ne omogući mu pristup do lozinke računa na kojem se nalazi kriptovaluta, ona se gubi u digitalnom svijetu. Stoga, da bi se poštovala posljednja volja ostavitelja vezano uz nasljeđivanje kriptovaluta i bez ostavljene i dostupne lozinke, nužno je uspostaviti bolji globalni normativni sustav, odnosno uspostaviti digitalne platforme specijalizirane za nasljeđivanje kriptovaluta. Kako bismo shvatili razmjere ekonomske tržišne vrijednosti digitalne imovine i značaj njezina nasljeđivanja, ovaj će rad prikazati statističke podatke tržišta kriptovaluta po godinama. Budući da se vrijednost ostale digitalne imovine ne može jednostavno pratiti, smatram da će i vrijednost kriptovaluta biti dostatna za shvaćanje razmjera i važnosti nasljeđivanja digitalne imovine. Tako je tržišna kapitalizacija kriptovaluta izražena u milijardama američkih dolara.

Dana 1. siječnja 2020. godine tržišna je vrijednost kriptovaluta iznosila 191,23 milijarde američkih dolara, 6. siječnja 2021. godine 997,55 milijardi američkih dolara, 5. siječnja 2022. godine 2.182,89 milijardi američkih dolara, 11. siječnja 2023. godine 900,85 milijardi američkih dolara, a 3. siječnja 2024. godine 1713,25 milijardi američkih dolara.²⁴ Iako je vidljivo da kriptovalute nisu stabilne i imaju promjenjivu vrijednost na digitalnom tržištu, ipak su u pitanju iznimno velika ekonomska i tržišna sredstva, što je vidljivo iz dolje prikazanog grafikona.

Među digitalnu imovinu s ekonomskom vrijednošću također bismo mogli uvrstiti blogove, rukopise, glazbene kompozicije, e-knjige, umjetničke fotografije, snimke ili račune na društvenim mrežama na kojima su ostavitelji ostvarivali autorska prava i financijsku korist. Jednako tako stvarnu ekonomsku vrijednost ima digitalna imovina koja se nalazi na platformama za javne dražbe kao što je eBay te investicijski računi ili digitalni financijski računi (Paypal). Kod digitalne imovine s ekonomskom vrijednošću postavlja se pitanje nasljedivosti jer, u pravilu, prema općim pravilima pružatelja digitalnih

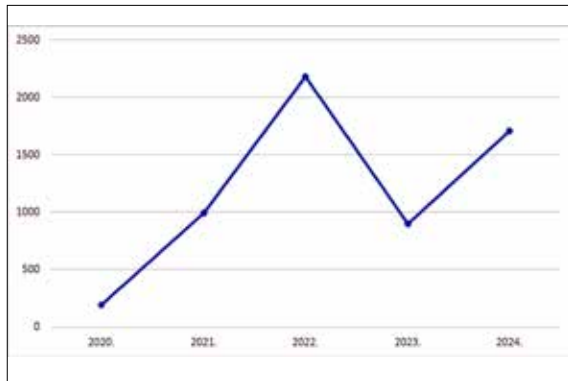
20 *Ibid.* str. 97.

21 Bodul, D.; Dešić, J., *op. cit.* (bilj. 17.), str. 5.

22 Edwards, L.; Harbinja, E., „Protecting Post-Mortem Privacy: Reconsidering the Privacy Interests of the Deceased in a Digital World”, *Cardozo Arts & Entertainment Law Journal*, Vol. 32. No. 1, 2013., str. 106.

23 Edwards, L.; Harbinja, E., *op. cit.* (bilj. 1.), str. 1.

24 <https://www.statista.com/statistics/730876/cryptocurrency-market-value/> (pristupljeno 02.03.2024.)

Grafički prikaz tržišne kapitalizacije kriptovaluta izražene u milijardama američkih dolara prema godinama

usluga računika korisnika nisu nasljedivi, ali nasljednici svakako mogu naslijediti sadržaj koji se nalazi na računima putem nasljeđivanja autorskog prava nad djelom ostavitelja.²⁵

Međutim pod digitalnu imovinu ili, možda bolje pojmovno određeno, pod digitalne ostatke spadaju digitalni zapisi ili sadržaji koji nemaju ekonomsku vrijednost i tradicionalno ne bi bili uvršteni pod pojam imovine, ali nasljednicima predstavljaju emocionalnu i osobnu vrijednost prvenstveno radi zaštite privatnosti i digniteta ostavitelja.²⁶ Pod takve bi se digitalne ostatke mogli svrstati računi na društvenim mrežama (Facebook, LinkedIn i drugo), objavljene fotografije na društvenim mrežama bez umjetničke vrijednosti (Instagram), objavljeni pisani sadržaji i poruke (Twitter) koji nisu obuhvaćeni pravom intelektualnog vlasništva ostavitelja, budući da nije svaka fotografija ili tekst autorsko djelo.

Slijedom svega navedenog, digitalnom imovinom mogla bi se smatrati bilo koja nematerijalna imovina osobne ili ekonomske vrijednosti stvorena, kupljena ili pohranjena u digitalnom obliku, dok digitalni ostaci mogu predstavljati osobnu imovinu koja se sastoji od digitalnih sadržaja i podataka koji imaju i onih koji nemaju ekonomsku vrijednost, a ostaju u virtualnom svijetu nakon smrti ostavitelja. Međutim za potrebe pisanja ovog rada, koji se prvenstveno odnosi na nasljeđivanje i *post mortem* prijenos digitalnih sadržaja, koristit će se pojam digitalna imovina radilo se o digitalnim sadržajima koji imaju ekonomsku vrijednost ili onima koji nemaju ekonomsku vrijednost.

III. NASLJEĐIVANJE DIGITALNE IMOVINE

U Republici Hrvatskoj u nasljednom pravu primjenjuje se načelo univerzalne sukcesije *mortis causa*

25 Klasiček, D., „Digital inheritance”, Interdisciplinary Management Research XIV, Opatija, 2018., str. 1052.

26 *Ibid.* str. 1053.

prema kojem zbog ostaviteljeve smrti obvezatno neposredno nastupa sveopće sljedništvo, odnosno u trenutku smrti ostavitelja sva njegova imovinska prava i obaveze prelaze na nasljednike, osim ako se radi o strogo osobnim pravima.²⁷ Također, u hrvatskom nasljednom pravu primjenjuje se načelo *ipso iure* stjecanja nasljednog prava i svega onoga što nasljednik stječe na temelju nasljednog prava zbog ostaviteljeve smrti.²⁸ Unatoč ovom načelu, postoje neka prava u digitalnom svijetu koja ne mogu pripadati nasljednicima jer svaki korisnik digitalnog sadržaja ima poseban pravni položaj, odnosno uspostavljena prava i obveze temeljem ugovora o digitalnoj usluzi ili ugovora o isporuci digitalnog sadržaja koji sklapa s pružateljem digitalnih usluga.²⁹ Stoga se u pravnoj praksi postavlja pitanje što se događa s digitalnom imovinom i pristupom digitalnom sadržaju nakon smrti korisnika.

3.1. Sastav ostavine i nasljedivost

Ostavinska masa predstavlja ostaviteljeve stvari koje su u njegovu vlasništvu ili posjedu, kao i ostaviteljeva subjektivna prava, kako imovinska tako i neimovinska, koja su preostala nakon smrti ostavitelja.³⁰ Stoga ostavinska masa kao gospodarski pojam čini skup dobara koja s ostavitelja prelaze na nasljednike.³¹ Međutim ostavina kao širi pojam u odnosu na ostavinsku masu predstavlja ukupnost prava i obveza, odnosno svega onog što je bilo ostaviteljevo u trenutku njegove smrti, a može se naslijediti.³² Da bi se mogle naslijediti stvari, subjektivna prava, obaveze i drugi pravni entiteti, moraju pripadati ostavitelju u trenutku smrti, a istovremeno moraju biti nasljedivi i slobodni za nasljeđivanje.³³ Dakle na nasljednike prelazi ostavina u obujmu, sadržaju i kvaliteti kakva je bila u trenutku ostaviteljeve smrti.³⁴ Međutim u sastav ostavine može ulaziti sve ono što je nasljedivo, a ne samo imovinska prava, pa tako čak i pravni entiteti koji se za života ostavitelja nisu nalazili u njegovoj imovini,

27 Klarić P.; Vedriš M., *op. cit.* (bilj. 18.), str. 181.

28 Gavella, N.; Belaj, V., „Nasljedno pravo – III. bitno izmijenjeno i dopunjeno izdanje”, Narodne novine d.d., Zagreb, 2008. str. 28. – Po sili zakona se poziva nasljednike na nasljedstvo (delacio), stječe se nasljedno pravo i stječe se nasljedstvo (*acquisitio hereditatis*).

29 Matanovac Vučković, R.; Kanceljak, I., „Does the right to use digital content affect our digital inheritance?”, EU and Comparative Law Issues and Challenges Series (ECLIC), 3, str. 724. <https://doi.org/10.25234/ecllic/9029> (pristupljeno: 21. 1. 2024.).

30 Gavella, N.; Belaj, V., *op. cit.* (bilj. 28.), str. 55. – Razlika između ostavine i ostavinske mase očituje se u činjenici da ostavina obuhvaća ostaviteljeva pravna dobra i dugovanja, dok ostavinska masa obuhvaća samo ostaviteljeva pravna dobra.

31 Klarić P.; Vedriš M., *op. cit.* (bilj. 18.), str. 716. – Ako ostavinu promatramo u kao gospodarski pojam, tada ne govorimo o ostavini, već o ostavinskoj masi.

32 Vidi čl. 5. st. 3. Zakona o nasljeđivanju NN 48/03, 163/03, 35/05, 127/13, 33/15, 14/19.

33 Gavella, N.; Belaj, V., *op. cit.* (bilj. 28.), str. 57.

34 Klarić P.; Vedriš M., *op. cit.* (bilj. 18.), str. 716.

naprimjer posjed stvari ili prava.³⁵

U hrvatskom je pravnom sustavu pravilo da su sve stvari, prava i obveze koje mogu u pravnim odnosima pripadati osobama nasljedivi, to jest da imaju sposobnost biti predmetom nasljednopravne sukcesije, osim ako drukčije proizlazi iz njihove pravne naravi ili je drukčije određeno zakonom.³⁶ Nisu nasljediva strogo osobna prava i obveze koje su vezane uz određenu osobu i mogu postojati jedino kao pravo ili obveza te osobe te ne mogu prijeći na nasljednika jer prestaju smrću ostavitelja. U pravilu su nenasljediva neimovinska prava kao što je pravo osobnosti koje obuhvaća pravo na integritet, pravo na čast i ugled, međutim nenasljediva su i neka imovinska prava kao što su osobne služnosti.³⁷ Stoga je potrebno naglasiti da ostavina nije u potpunosti identična s imovinom ostavitelja jer u ostavinu ne ulaze strogo osobna prava koja su sastavni dio imovine, dok istovremeno u ostavinu ulaze obveze³⁸ ostavitelja i neka subjektivna neimovinska prava. Imovina ostavitelja može nakon smrti biti prenesena i na druge osobe koje nisu nasljednici bilo temeljem legata ili ugovora koje je ostavitelj sklopio za života s nekim osobama te odredio prijenos prava vlasništva nad njegovom imovinom nakon svoje smrti te slijedom toga i tako obuhvaćena i raspoređena imovina nije nasljediva.³⁹

Dakle, nasljednici u trenutku ostaviteljeve smrti nasljeđuju imovinska i neimovinska dobra te ostaviteljeve dugove. Tako ostavitelj može imati digitalnu imovinu kojom se generiraju financijska sredstva koja nasljeđuju nasljednici ako im je poznata lozinka ili ključ uz koji su dostupna digitalna financijska sredstva. Međutim, jednako se tako putem interneta sve češće šalju i uplatnice i drugi troškovi koji predstavljaju dugove ostavitelja. Stoga se, ako nasljednici nemaju pristup istima, mogu generirati kamate ili se, konačno, protiv nasljednika može pokrenuti ovršni postupak.⁴⁰ Imovinska dobra sastoje se od stvari

nad kojima se ostvaruje pravo vlasništva, subjektivnih imovinskih prava kao što su stvarno, obvezno, nasljedno i druga prava, kao i posjed stvari ili prava, dok se neimovinska dobra sastoje od autorskih i sličnih prava kojima se štite moral, ugled i čast ostavitelja.⁴¹ Zato, iako nasljeđivanje digitalne imovine u hrvatskom zakonodavstvu nije posebno regulirano jedinstvenim normativom, smatram da nema zapreke za obuhvaćanje digitalne imovine u ostavinskom postupku te prijenos iste nasljednicima.

3.2. Pravni okviri nasljeđivanja

Na nasljeđivanje digitalne imovine primjenjuju se heterogena pravna pravila iz različitih grana prava ovisno o digitalnom sadržaju koji se nakon smrti korisnika prenosi na nasljednike. Stoga je nužno utvrditi pravne okvire koji su primjenjivi na nacionalnoj razini na veći dio digitalne imovine. Ako se utvrdi da je digitalna imovina predmet prava vlasništva, tada se digitalni sadržaji mogu nasljeđivati. Vlasništvo nad digitalnim sadržajima znači da korisnik ima mogućnost kontrole tih sadržaja i njihova posjedovanja putem tehničkih sredstava koja se primjenjuju u vezi s pohranom i pristupom podacima. Stoga je vlasništvo nad digitalnom imovinom povezano s datotekama koje osoba pohranjuje i čuva na prenosivim memorijskim uređajima (USB, DVD, CD, eksterni tvrdi disk i drugo). Vlasništvo je u hrvatskom pravnom uređenju isključivo i apsolutno pravo koje podrazumijeva mogućnost vlasnika da bilo koga drugoga isključi iz korištenja predmeta svoga prava.⁴² Međutim, korisnik digitalnih usluga obično je posjednik računa na kojem su podaci pohranjeni ili putem kojeg se podacima može pristupiti. Pritom ti podaci mogu biti zaštićeni autorskim ili srodnim pravima, odnosno poslovnom tajnom ili nekim drugim pravom.

U pogledu nasljeđivanja digitalne imovine svakako najznačajniju ulogu ima nasljeđivanje prava intelektualnog vlasništva, od kojih najčešće autorskog prava, koje ne obuhvaća samo imovinsku već i moralnu komponentu. Prema monističkom načelu zastupljenom u zakonodavstvima srednjoeuropskog pravnog sustava, autorsko je pravo jedinstveno subjektivno pravo koje nije prenosivo, osim nasljeđivanjem.⁴³ Autorsko pravo ne štiti ideju, već autorsko djelo koje predstavlja izražaj ideje iz područja književnosti, znanosti i umjetnosti.⁴⁴ Sukladno hrvatskom pravom uređenju, autor-

35 Gavella, N.; Belaj, V., *op. cit.* (bilj. 28.), str. 60.

36 *Ibid.* str. 58.

37 Čl. 202. Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima NN 91/96, 68/98, 137/99, 22/00, 73/00, 129/00, 114/01, 79/06, 141/06, 146/08, 38/09, 153/09, 143/12, 152/14, 81/15, 94/17 – „Osobne služnosti su nenasljedive, osim služnosti izričito osnovane i za ovlaštenikove nasljednike. Iznimno, kad je osobna služnost izričit osnovana i za ovlaštenikove nasljednike, nasljeđivanjem će ona prijeći na one koji nasljeđuju zbog smrti prvog ovlaštenika; smrću nasljednika koji je naslijedio osobnu služnost, ona se beziznimno gasi.”

38 Obveze, iako nisu sastavni dio imovine, u pravilu spadaju u ostavinu i nasljedive su. Isto proizlazi iz čl. 213. Zakona o obveznim odnosima NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23 koji određuje da smrću dužnika ili vjerovnika obaveza prestaje samo ako je ista nastala s obzirom na osobna svojstva dužnika ili vjerovnika ili osobne sposobnosti dužnika.

39 Hobljaj, H., „Javnobilježnički akt s nasljednopravnim učincima u slovenskom i hrvatskom pravu: konceptualne sličnosti i razlike”, *Javni bilježnik*, br. 47., 2020., str. 77.

40 Vidi više o e-ovrsi Grbac, M.; Hobljaj, H.; Marković, D.; Nikolić, V.; „Evolucija i digitalizacija javnobilježničke ovrhe na temelju vjero-

dostojne isprave”, *Javni bilježnik*, br. 49., 2022., str. 51.

41 Gavella, N.; Belaj, V., *op. cit.* (bilj. 28.), str. 259.

42 Čl. 30 Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima.

43 Kunda, I.; Matanovac Vučković, R., „Raspodavanje autorskim pravom na računalnom programu – materijalnopравни i kolizijsko-pravni aspekti”, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, Vol. 31 No. 1 Supplement, 2010., str. 95.

44 Bilić Paulić, M., „Pravo intelektualnog vlasništva u industriji videoigara”, *NOTARIUS*, 2023., str. 3

sko je pravo nasljeđivo i nasljednicima pripadaju sva ona prava koja bi pripadala samom autoru, pa tako imaju pravo opozvati pravo iskorištavanja autorskog djela ako se korištenjem tog djela povrijedio autorov ugled i čast, ako je autor isto odredio oporukom ili je za života isto pokušao ostvariti.⁴⁵ Na nasljednike nakon smrti autora prelazi pravo na zaštitu od protupravne povrede autorskog prava ostavitelja, odnosno nasljednici mogu tražiti prestanak uznemiravanja, naknadu štete i povrat stečenog bez osnove.⁴⁶ Digitalni sadržaj može biti zaštićen autorskim pravom samo ako sadrži autorska djela, odnosno izvorne umne tvorevine u književnom, znanstvenom i umjetničkom području, individualnog karaktera, neovisno o načinu i obliku izražavanja, vrsti, vrijednosti ili namjeni, osim ako nije drukčije određeno.⁴⁷ Međutim potrebno je razlikovati autorsko pravo kontinentalnog pravnog sustava od anglosaksonskog, u kojem se koristi pojam *copyright*, jer za razliku od autorskog prava koje je sastavljeno od imovinskopravne i osobnopravne komponente, *copyright* obuhvaća samo imovinsku komponentu.⁴⁸ Također se u anglosaksonskom sustavu *copyrightom* može raspolagati putem licence kojom se na stjecatelja ne prenose nikakva prava, već samo dopuštenje zakonitog činjavanja nečega što bez tog dopuštenja ne bi bilo zakonito.⁴⁹ Ipak glede ugovora o licenci prema hrvatskom obveznom pravu ne možemo govoriti o istim pravnim učincima kao kod anglosaksonskog pravnog značenja licence na *copyright*. Prema hrvatskom pravnom uređenju ugovor o licenci mogao bi se odnositi na raspolaganje pravima industrijskog vlasništva (izum, patent, žig) među koja ne spadaju autorska i srodna prava.⁵⁰ Također, odredbama hrvatskog obveznog prava koje se odnose na ugovor o licenci određeno je da u slučaju smrti stjecatelja licenci istu nasljeđuju nasljednici koji će nastaviti njegovu djelatnost.⁵¹

U digitalnu bi se imovinu prema hrvatskom zakonodavstvu ubrajali i žigovi koji predstavljaju znakove koji služe za razlikovanje proizvoda i usluga jednog poduzeća od proizvoda i usluga drugog poduzeća.⁵² U digitalnoj imovini mogu se naći, uz konvencionalne žigove kao što su crteži, logotip, slova, brojke, različite boje i nekonvencionalni žigovi, kao što su zvučni i multimedijalni vizualni žigovi, naprimjer hologrami, pozicijski i žigovi koji

čine pokret, 3D-oblici i drugo.⁵³ Zaštita žiga ostvaruje se najčešće registracijom, no da bi znak postao žig, mora biti razlikovan i ne smije biti opisan niti sličan drugom već postojećem žigu.⁵⁴ Sukladno odredbama hrvatskog prava, žig je također nasljeđiv i stoga se prijenos žiga s ostavitelja na stjecatelja, to jest nasljednika, po obavijesti javnog bilježnika upisuje u registar ako je registru podnesen izvornik ili ovjereni prijemnik javnobilježničkog rješenja o nasljeđivanju kojim je obuhvaćen i žig.⁵⁵

Nadalje se postavlja pitanje nasljeđivanja ugovornih odnosa u koje je stupio ostavitelj za svog života vezano uz korištenje digitalnih sadržaja. Pružatelji digitalnih usluga s kojima korisnici sklapaju ugovor prilikom otvaranja *online* računa određuju uvjete korištenja digitalnih usluga. Korisnici prilikom otvaranja digitalnih računa prihvaćaju unaprijed pripremljene opće uvjete poslovanja koje ne mogu promijeniti. Stoga je nužno razlikovati pravo korištenja digitalnih usluga koje pružaju pružatelji digitalnih usluga putem ugovora – licenci – od digitalnih sadržaja koje korisnici stvaraju i stavljaju na internet. Postoje dvije vrste digitalnih sadržaja ovisno o tome tko ih stvara. S jedne strane postoje digitalni sadržaji koje pružatelj usluga daje korisniku, kao što su e-knjige na Kindleu, a s druge strane digitalni sadržaji koje stvara korisnik, kao što su dokumenti ili fotografije koje korisnik pohrani npr. u *Cloud*. Međutim korisnik digitalnih usluga može ili prihvatiti ili odbiti unaprijed ugovorom određene uvjete i odredbe od strane pružatelja usluge, bez mogućnosti mijenjanja ili dopunjavanja istih.⁵⁶ Većina pružatelja usluga (Yahoo, Google) općim uvjetima poslovanja previda odredbu neprenosivosti digitalnog računa. Navedeni ugovori o korištenju digitalnih usluga, odnosno opći uvjeti poslovanja pružatelja digitalnih usluga, određuju da nasljednici, kao ni bilo tko drugi, nemaju pravo na pristup i korištenje ostaviteljeva digitalnog računa iako znaju njegovu lozinku. Međutim digitalni sadržaj koji se nalazi na digitalnom računu pripada nositelju računa i moguće ga je naslijediti, dok sam digitalni račun nije prenosiv.⁵⁷ Pravna praksa zauzela je stav da, iako je u općim uvjetima poslovanja, odnosno ugovorima na koje korisnik pristaje ili ih sklapa s pružatelja digitalnih usluga, određeno da licenca, odnosno digitalni račun nije prenosiv, za slučaj smrti ipak bi se u nekim slučajevima digitalni računi ili licence korisnika mogli naslijediti. Smatra se da su odredbe o neprenosivosti digitalnih računa nakon smrti korisnika primjenjive ako

45 Čl. 31. i 55. Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima NN 111/21.

46 Čl. 273. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima.

47 Matanovac Vučković, R.; Kanceljak, I., *op. cit.* (bilj. 29.), str. 731.

48 Kunda, I.; Matanovac Vučković, R., *Op.Cit.* (bilj. 43.), str. 96.

49 *Ibid.* str. 97.

50 Čl. 699.-724. Zakona o obveznim odnosima – Ugovor o licenci se odnosi na prijenos prava iskorištavanje izuma, znanja i iskustva, žiga, uzorka ili modela.

51 Čl. 724. st.2 Zakon o obveznim odnosima.

52 Čl. 6. Zakon o žigu NN 14/19.

54 Rački Marinković, A., „Žigovi prijavljeni u zloj vjeri u hrvatskom pravu i u pravu Europske unije“, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 59 No. 2-3, 2009., str. 308.

55 Čl. 23. Zakona o žigu.

56 Matanovac Vučković, R.; Kanceljak, I., *op. cit.* (bilj. 29.), str.729.

57 Klasiček, D., *op. cit.* (bilj. 25.), str. 1056.

se radi o društvenim mrežama (Facebook, Instagram, Twitter), jer se time eventualno štiti privatnost ostavitelja i trećih.⁵⁸ Međutim u slučajevima kada se radi o digitalnim računima koji nisu vezani uz određenu osobu i njezinu privatnost (Netflix, Deezer) takve odredbe o neprenosivosti računa nakon smrti nemaju svrhu zaštite korisnika, već eventualno interesa pružatelja digitalnih usluga. Nasljednici bi trebali nakon smrti korisnika stupiti u pravni položaj ostavitelja u ugovornim odnosima, pogotovo ako se ne radi o zaštiti osobnih prava.⁵⁹ Stoga, ako je pružatelju digitalnih usluga plaćena naknada za korištenje digitalnih sadržaja (Netflix) te u trenutku smrti korisnika nije protekao rok korištenja licence, račun bi trebali naslijediti korisnikovi nasljednici.

Pružatelj digitalnih usluga, odnosno stvaratelj virtualnih svjetova treba se smatrati pravim vlasnikom digitalne imovine koju je stvorio. Ipak, na temelju ugovora može se dopustiti korisnicima sudjelovanje u pravu korištenja i pravu na plodove takva korištenja.⁶⁰ Stoga bi se kao temelj za zakonodavnu reformu u priznavanju prava koja uređuju digitalnu imovinu mogla predložiti primjena pravila plodouživanja digitalnih usluga. Time pružatelj digitalnih usluga ostaje vlasnikom, dok korisnicima dopušta pravo da se u svakom pogledu služe, odnosno upotrebljavaju i crpe plodove uspostavljenim digitalnim uslugama sukladno s njihovom namjenom, čuvajući njihovo sučanstvo.⁶¹ *Ususfructus* jest situacija kada intelektualno ili materijalno vlasništvo pripada jednoj osobi, a plodove ili funkciju uživa druga osoba. Stoga bi se plodouživanje kao pravni institut moglo primjenjivati na digitalnu imovinu budući da predstavlja stvarno pravo privremene prirode koje ovlašćuje svog nositelja na uživanje svih koristi koje proizlaze iz normalnog uživanja tuđe imovine uz obvezu vraćanja u određeno vrijeme iste stvari ili u posebnim slučajevima njezine protuvrijednosti.⁶² S gledišta nasljeđivanja digitalne imovine na koju se primjenjuje plodouživanje, potrebno je naglasiti da osobne služnosti nisu nasljedive, osim ako su izrijeком osnovane i za ovlaštenikove nasljednike.⁶³ Međutim, s druge strane, ostavitelj može oporukom odrediti osnivanje osobne služnosti, to jest plodouživanje na svojoj digitalnoj imovini legatom ili nalogom.⁶⁴

Nasljeđivanje digitalne imovine ovisi o pravnom odnosu koji je uspostavio i u koji je stupio ostavitelj

s pružateljem digitalnih usluga za svog života, to jest ovisi o pravnom poslu sklopljenom među živima. Također je nužno utvrditi razliku između nasljeđivanja računa otvorenog kod pružatelja usluga i sadržaja koji je ostavitelj pohranio ili stvorio na tom računu. Raspolaganje digitalnom imovinom *mortis causa* primjenjuje se samo na onu digitalnu imovinu koju je ostavitelj stvorio, pohranio ili stekao u virtualnom svijetu, a sukladno njegovu pravnom položaju s pružateljem digitalnih usluga ona je nasljediva. Ako u korisničkim uputama i odredbama ugovora koji je sklopio ostavitelj s pružateljem digitalnih usluga nije uređeno pitanje nasljedivosti i prijenosa digitalne imovine, za slučaj smrti korisnika primjenjuje se na nasljeđivanje načelo univerzalne sukcesije. Primjena određenih nacionalnih pravila na nasljeđivanje digitalne imovine, osim navedenog, ovisi u pretežnoj mjeri o vrsti, odnosno tipu digitalnih sadržaja, te će se u svakom pojedinom slučaju nasljeđivanja posebno utvrđivati.

3.3. Prekogranični karakter digitalne imovine

Digitalna imovina u pretežnom dijelu predstavlja imovinu s prekograničnim elementom. Nasljeđivanje ostavine koja sadrži digitalnu imovinu predstavlja prekogranično nasljeđivanje iako se sva ostala ostaviteljeva imovina u fizičkom obliku nalazi u jednoj državi. Stoga je nužno u ostavinskim postupcima s prekograničnim elementom koji se provode iza ostavitelja preminulih od 17. kolovoza 2015. godine nadalje primjenjivati Uredbu 650/2012 o nasljeđivanju.⁶⁵ Svrha primjene Uredbe 650/2012 o nasljeđivanju i izdavanja Europske potvrde o nasljeđivanju jest provođenje jedinstvenog ostavinskog postupka za svu imovinu ostavitelja bez obzira na to u kojoj se državi ta imovina nalazi, a sve kako bi se ubrzao i olakšao proces prijelaza imovine na nasljednike.⁶⁶ Uredbom 650/2012 o nasljeđivanju uvedena su usklađena kolizijska pravila kojima se utvrđuje mjerodavno pravo za nasljeđivanje kako bi se omogućilo ostavitelju da unaprijed zna koje će se pravo primjenjivati na njegovo nasljeđivanje.⁶⁷ Mjerodavno pravo za nasljeđivanje trebalo bi uređivati nasljeđivanje u cijelosti, što znači od otvaranja nasljedstva do prijenosa vlasništva ostavinske imovine na nasljednike, a također i uređiti sva pitanja upravljanja ostavinom te odgovor-

58 Matanovac Vučković, R.; Kanceljak, I., *op. cit.* (bilj. 29.), str. 739.

59 *Ibid.*

60 Marcelino, g. Veloso III, „Virtual property rights: A modified usufruct of intangibles”, *Philippine Law Jurnal*, Vol. 82. No. 4., (2008), str. 73.

61 Vidi Horvat, M., „Rimsko pravo”, Školska knjiga Zagreb, Deveto izdanje, (1977), str. 161.

62 Marcelino, g. Veloso III, *op. cit.* (bilj. 60.), str. 71.

63 *Amplius supra* (bilj. 37.).

64 Vidi Klarić P.; Vedriš M., *op. cit.* (bilj. 18.), str. 331--332.

65 Uredba (EU) br. 650/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 4. srpnja 2012. o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznavanju i izvršavanju odluka i prihvaćanju i izvršavanju javnih isprava u nasljednim stvarima i o uspostavi Europske potvrde o nasljeđivanju, Posebno izdanje za Hrvatsku, Poglavlje 19 Volumen 010 str. 296 – 323.

66 Kontrec, D.; Hobljaj, H., „Projekt MAPE-succession – prekogranično nasljeđivanje”, *Javni bilježnik*, br. 48., str. 75.

67 Hobljaj, H., „Javni bilježnici i usporedna primjena Uredbe br. 650/2012 o nasljeđivanju, Uredbe br. 2016/1103 o bračnimovinskom režimu i Uredbe br. 2016/1104 o imovini registriranih partnerstava”, *Javni bilježnik*, br. 47., 2020., str. 91.

nost za ostaviteljeve dugove.⁶⁸ Također sukladno odredbama Uredbe 650/2012 o nasljeđivanju mjerodavno pravo uređuje nasljeđivanje cjelokupne imovine ostavitelja, bez obzira na vrstu imovine i nalazi li se u drugoj državi članici ili trećoj državi, a sve sa svrhom pravne sigurnosti i izbjegavanja fragmentacije nasljeđivanja.⁶⁹ S time da je mjerodavno pravo za nasljeđivanje pravo države posljednjeg ostaviteljevog uobičajenog boravišta ili pravo države njegovog državljanstva ako je ostavitelj izvršio izbor mjerodavnog prava za života. Opća nadležnost za provođenje ostavinskog postupka s prekograničnim elementom, to jest nadležnost za odlučivanje o nasljedstvu u cijelosti je povjerena sudu, odnosno javnom bilježniku države članice u kojoj je ostavitelj imao uobičajeno boravište u trenutku smrti.⁷⁰ Slijedom toga, javni bilježnik u Hrvatskoj, u kojoj se Uredba neposredno primjenjuje, dužan je provesti jedinstveni ostavinski postupak i odlučiti o cjelokupnoj imovini ostavitelja, kako o onoj koja se nalazi u dotičnoj državi članici tako i o imovini koja se nalazi u bilo kojoj drugoj državi.⁷¹ Iznimno, u slučaju kada ostavitelj kao mjerodavno pravo za odlučivanje o nasljeđivanju izabere pravo države svog državljanstva, tada mogu nasljednici sklopiti sporazum o nadležnosti koji će odrediti sud, odnosno javnog bilježnika države izabranoga mjerodavnog prava.

Uredbom 650/2012 o nasljeđivanju određeno je da nasljeđivanje ostavitelja obuhvaća sve oblike prijenosa imovine, prava i obveza zbog smrti, bilo dobrovoljnim prijenosom raspolaganjem imovinom zbog smrti, bilo prijenosom zakonskim nasljeđivanjem.⁷² Dakle, odredbama uredbe omogućen je prijenos i digitalne imovine koja je obuhvaćena nekim pravom, odnosno nije upitno nasljeđivanje one digitalne imovine koja ima ekonomsku vrijednost. Međutim digitalnoj imovini koja je obuhvaćena općim uvjetima poslovanja pružatelja digitalnih usluga, temeljem kojih nije dopušten prijenos digitalnih računa nakon smrti korisnika zbog tog ograničenja predviđenog općim uvjetima, čini se da je isključena karakterizacija kao stvari povezane s nasljeđivanjem.⁷³ Kada opći uvjeti poslovanja pružatelja digitalnih usluga ne reguliraju pitanje nasljeđivanja digitalnih računa, primjenjuje se načelo univerzalne sukcesije te je digitalna imovina prenosiva nakon smrti korisnika. Svakako se na nasljeđivanje imovine s prekograničnim elementom, pa tako i digitalne imovine, primjenjuje nacionalno nasljedno

pravo države mjerodavnog prava.

Nakon provedenog ostavinskog postupka s prekograničnim elementom u pojedinoj državi članici radi lakšeg prijenosa imovine, odnosno nasljedstva na nasljednike u drugim državama, Uredbom 650/2012 o nasljeđivanju uvedeno je izdavanje Europske potvrde o nasljeđivanju.⁷⁴ Budući da normativno nije izričito uređeno pitanje nasljeđivanja digitalne imovine, pa tako ni izdavanje Europske potvrde o nasljeđivanju, vezano uz digitalnu imovinu u pravnoj praksi otvara se pitanje izdavanja Europske potvrde o nasljeđivanju za digitalnu imovinu te hoće li potvrda biti provediva u drugim državama.

IV. POST MORTEM ZAŠTITA OSOBNIH PODATAKA

Sa smrću osobe u fizičkom svijetu ne prestaje postojati virtualni život te iste osobe. Osobni podaci, kao i digitalna imovina preminule osobe, imaju značajan utjecaj na daljnji život kako iz sentimentalnih tako i iz ekonomskih razloga. Stoga se postavlja pitanje učinkovite zaštite posthumnih osobnih podataka kako u svrhu zaštite privatnosti, ugleda i časti, to jest pijeteta preminule osobe, tako i zaštite materijalnih interesa nasljednika.⁷⁵ Glede zaštite osobnih podataka GDPR-Uredba⁷⁶ u preambuli određuje da se uredba ne primjenjuje na osobne podatke preminulih osoba i da države članice imaju slobodu same nacionalnim propisima odrediti pravila o obradi osobnih podataka preminulih osoba.⁷⁷ Hrvatski zakonodavac mogao je regulirati obradu osobnih podataka preminulih osoba Zakonom o provedbi Opće uredbe o zaštiti podataka⁷⁸, međutim odlučio je da to neće učiniti te se stoga primjenjuju opća načela.

U digitalnoj imovini preminule osobe kao što su e-pošta i računi na društvenim mrežama može se nalaziti korespondencija ili osobni podaci trećih osoba koji moraju biti zaštićeni nakon smrti korisnika digitalnih usluga. Stoga se također pojavljuje problem prilikom nasljeđivanja digitalne imovine i pristupa računima preminulih osoba što treće osobe mogu biti u zabludi s kime komuniciraju putem e-pošte ili društvenih mreža ako se nasljednicima ostavitelja dopusti potpuni pristup ostaviteljevim digitalnim računima. Brojni pružatelji digitalnih

68 Preambula 42, čl. 23. Uredbe 650/2012 o nasljeđivanju.

69 Preambula 32. Uredbe 650/2012 o nasljeđivanju.

70 Hobljaj, H., „Pristojnost notarjev u zapušćinskih postupkih na Hrvatskom”, Notarski vestnik, Ljubljana, br. 13, 2020., str. 95.

71 Hobljaj, H., „Notarji na Hrvatskom kot pooblašćenci sodišča v zapušćinskih postupkih”, Pravna praksa, Ljubljana, br.22, 2020. str. 19.

72 Čl 3. toč. 1.a Uredbe 650/2012 o nasljeđivanju.

73 Viarengo, I.; Re, J., *op. cit.* (bilj. 15.), str. 47.

74 Kontrec, D.; Hobljaj, H., *op. cit.* (bilj. 66.), str. 76.

75 Zorčić, M., „GDPR i preminule osobe”, Pravo i porezi, br. 10/22, 2022., str. 30.

76 Uredba (EU) 2016/679 Europskog parlamenta i Vijeća od 27. travnja 2016. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka te o stavljanju izvan snage Direktive 95/46/EZ (Opća uredba o zaštiti podataka) (Tekst značajan za EGP) SL L 119, 4.5.2016, str. 1–88.

77 Preambula toč. 27., toč. 158., toč. 160. GDPR-Uredbe.

78 Zakon o provedbi Opće uredbe o zaštiti podataka NN 42/18.

usluga općim su uvjetima poslovanja odredili restrikcije u posthumnom korištenju i nasljeđivanju korisničkih računa na njihovim virtualnim platformama. Zbog nedostatka pravne normiranosti prijenosa digitalne imovine nakon smrti korisnika, kao i zaštite osobnih podataka, posthumno uređenje privatnosti i prijenosa digitalne imovine može se urediti ugovorima pružatelja digitalnih usluga.⁷⁹ Google i Facebook omogućili su korisnicima da unaprijed odrede što će se dogoditi s njihovim računima nakon njihove smrti dajući korisnicima izbor brisanja ili prijenosa digitalne imovine nakon smrti, što ima neosporan utjecaj na prijenos digitalne imovine nakon smrti.⁸⁰ Ponudene mogućnosti budućeg uređenja računa pružaju korisnicima *post mortem* kontrolu nad osobnim podacima i digitalnom imovinom. Google je 2013. godine prvi uveo *Inactive Account Manager* kojim se nastojalo urediti prijenos digitalne imovine u slučaju smrti na način da korisnici mogu odrediti osobe koje će biti obaviještene ako je račun neaktivan određeno vrijeme i kojima pružatelj usluga mora omogućiti, nakon provjere identiteta, preuzimanje podataka koje im je korisnik ostavio.⁸¹ Međutim korisnik ima izbor i mogućnost da se određene osobe samo obavijesti o neaktivnosti i nakon toga da se izbrišu svi podaci. Google nudi sljedeće diskrecijske opcije za slučaj ako korisnik ne postavi *Inactive Account Managera* u vidu zatvaranja računa preminulog korisnika, zahtjeva za sredstvima s računa preminulog korisnika i dobivanje podataka s računa preminulog korisnika.⁸² Problem se može pojaviti u provjeri identiteta ovlaštenih osoba jer Google provjeru izvršava putem mobilnih telefona, što ne predstavlja službeni način provjere identiteta.

Slično tomu, Facebook nudi korisniku u uvjetima korištenja i politici privatnosti tri mogućnosti upravljanja svojim računom za slučaj smrti. Korisnik može odrediti brisanje svih podataka, odnosno njegovu profila nakon njegove smrti ili zahtijevati uspostavu komemorativnog statusa⁸³, kao i odrediti *Legacy Contract*. Facebook od 2015. godine omogućava svojim korisnicima da odrede prijatelja ili člana obitelji koji će biti ovlašten putem *Legacy Contracta* upravljati njihovim računom nakon njihove smrti.⁸⁴ Putem *Legacy Contracta* korisnik može ovladati osobu da napiše objavu koja će se prikazati na vrhu komemorativne vremenske crte, odgovarati na nove zahtjeve za prijateljstvo i ažurirati profilne slike i naslovne fotografije preminu-

log korisnika. Osim toga, korisnik može osobi koju odredi dati dopuštenje za preuzimanje fotografija, objava i informacija o profilu koje su podijeljene na Facebooku. Omogućena je također opcija koja dopušta korisniku da trajno izbriše svoj račun nakon svoje smrti, što je dostupno i članovima uže obitelji kojima je potrebno provjeriti srodstvo s umrlom osobom.⁸⁵

Ponudene opcije na navedenim platformama omogućuju korisnicima da unaprijed izraze svoju volju o nasljeđivanju digitalne imovine, kao i o zaštiti privatnosti, te time možemo navedene opcije okarakterizirati kao digitalne kvazioporuke. Svakako je potrebno potaknuti mlade ljude da razmišljaju o svojoj budućnosti i donose odluke o svojoj digitalnoj imovini koja na platformama povećava broj, vrijednost te emocionalni i financijski značaj.⁸⁶ Međutim problemi vezani uz navedene opcije mogu se očitovati u tome što bi njihove odredbe mogle biti u sukobu s oporukom ili pravilima nasljeđivanja po oporuci, kao i interesima nasljednika te naslijeđenim pravom intelektualnog vlasništva.

V. PRAVNA PRAKSA I ISKUSTVA U DRUGIM DRŽAVAMA

Pravna praksa u vidu sudskih odluka od globalnog je značaja iako se primjenjuju nacionalna prava, jer kao što je ranije navedeno u ovom radu, digitalna imovina ima prekogranični karakter i ne poznaje državne granice. Stoga je za pravnu struku značajna svaka sudska odluka, bila ona donesena u kontinentalnom, civilnopravnom sustavu ili *common law* sustavu.

Sjedinjene Američke Države već su od 2005. godine nastojale normativno urediti područje prijenosa digitalne imovine za slučaj smrti, inspirirane sudskim predmetom *Ellsworth*.⁸⁷ Pružatelj usluga elektroničke pošte Yahoo! odbio je dati obitelji američkog marince Justina Ellswortha, ubijenog u Iraku, pristup njegovu računu e-pošte. Pružatelj usluga Yahoo! se pozvao na svoje opće uvjete poslovanja o zaštiti privatnosti korisnika zabranom pristupa trećih osoba za slučaj smrti korisnika te zabranu otkrivanja osobne komunikacije korisnika bez sudskog naloga, a što propisuje *US Electronic Communications Privacy Act*⁸⁸ iz 1986. godine. Međutim, obitelj je tvrdila da bi kao njegovi nasljednici trebali imati pristup njegovoj elektroničkoj pošti i

85 Harbinja, E., *loc. cit.* (bilj. 11.).

86 *Ibid.*

87 In re Estate of Ellsworth No. 2005-296, 651-DE (Mich. Prob. Ct. May 11, 2005) vidi Cummings, R.G., „The Case Against Access to Decedents’ E-mail: Password Protection as an Exercise of the Right to Destroy”, 2014 <https://core.ac.uk/download/pdf/76346666.pdf> (pristupljeno: 25. 2. 2024.)

88 US Electronic Communications Privacy Act of 1986 <https://bja.ojp.gov/program/it/privacy-civil-liberties/authorities/statutes/1285> (pristupljeno: 25. 2. 2024.)

79 Zorčić, M., *op. cit.* (bilj. 75.), str. 31.

80 Harbinja, E., *loc. cit.* (bilj. 11.).

81 Harbinja, E., „Post-Mortem Privacy 2.0: Theory, Law, and Technology”, *International Review of Law, Computers & Technology*, Vol. 31, No. 1, 2017., str. 35.

82 Harbinja, E., *loc. cit.* (bilj. 11.).

83 Edwards, L.; Harbinja, E., *op. cit.* (bilj. 22), str. 114.

84 Harbinja, E., *op. cit.* (bilj. 81.), str. 36.

cijelom računu, kao i njegovim poslanim i primljenim porukama te njegovim posljednjim riječima. Sudac je u svrhu provođenja politike privatnosti udovoljio Yahoou te nije naredio da se nasljednicima prenesu račun i lozinka elektroničke pošte, već je umjesto toga odredio da nasljednicima Yahoo! dostavi CD koji sadrži kopije elektroničke pošte s računara. Yahoo! je nasljednicima dostavio CD s elektroničkom poštom koju je pokojni primio, a nakon žalbe obitelji dostavljene su im također i kopije sadržaja poslanih poruka elektroničke pošte na papiru. Navedeni predmet jasno prikazuje većinu problema u *post mortem* prijenosu elektroničke pošte i druge digitalne imovine, slijedom čega se postavlja pitanje *post mortem* privatnosti, pristupa digitalnoj imovini i sukoba interesa preminulog i obitelji.⁸⁹ Sudska praksa utjecala je na potrebu normativne harmonizacije, to jest usklađenja heterogenih pravnih pravila koja su uređivala nasljeđivanje digitalne imovine i posthumnu zaštitu privatnosti. Slijedom navedenog Komisija za jedinstveno pravo Sjedinjenih Američkih Država 2012. godine osnovala je Odbor za fiducijarni pristup digitalnoj imovini čiji je cilj bio izraditi prijedlog jedinstvenog zakona koji bi omogućio ovlaštenike u upravljanju, pristupu, kopiranju ili brisanju digitalne imovine.⁹⁰ Dakle, izrađen je *The Uniform Fiduciary Access to Digital Assets Act*⁹¹ (UFADAA) 2012. godine. Zbog lobiranja pružatelja usluga kao što su Google i Facebook isti zakon (UFADAA) bio je 2015. revidiran i uključio je neke stavove za zaštitu privatnosti koje su tražili pružatelji usluga. Revidirani zakon UFADAA propisuje ovlasti ovlaštenih osoba glede digitalne imovine, a koje su ograničene korisnikovom voljom i namjerom izraženom putem mrežnih alata za raspolaganje svojom digitalnom imovinom, odnosno opcija ponuđenih od strane pružatelja usluga kao što je Google *Inactive Account Manager*.⁹² Ako korisnik nije izvršio izbor prema ponuđenim opcijama pružatelja digitalnih usluga, tada se koriste opći uvjeti poslovanja pružatelja usluga. Navedeni zakon također omogućuje pružatelju usluga jednostran izbor metode prijenosa digitalne imovine ovlaštenim osobama sukladno općim uvjetima poslovanja koji određuju ili potpuni pristup, ili djelomični pristup, ili dostavu kopija sadržaja digitalne imovine preminulog korisnika.⁹³

Nasljeđivanje digitalne imovine u Njemačkoj nije posebno uređeno, već se primjenjuje načelo univerzalnog nasljeđivanja sukladno odredbama Nje-

mačkog građanskog zakonika (BGB).⁹⁴ Za pravnu je praksu bitna odluka njemačkog Saveznog suda pravde⁹⁵ u kojoj se potvrđuje postojanje nasljeđivanja digitalne imovine, koja je potvrđena i na višim instancama.⁹⁶ Roditelji maloljetne kćeri koja je umrla pod nerazjašnjenim okolnostima tužili su Facebook jer su željeli pročitati kćerine poruke na Facebooku kako bi saznali je li počinila samoubojstvo. Iako su znali njezino korisničko ime i lozinku Facebook računa, nisu mogli pristupiti porukama jer je njezin račun bio u memorijaliziranom statusu. Njemački sud dopustio je roditeljima pristup porukama objašnjavajući da je temeljem univerzalne sukcesije ugovorni položaj kćeri prenosiv na roditelje. U odluci je njemački savezni sud objasnio da odredbe uvjeta poslovanja Facebooka ne isključuju nasljeđivanje i da odredba o transformaciji računa u memorijalizirani status nakon smrti nije valjana jer je nepravedna. Odredbe o transformaciji računa u memorijalizirani status sadržane su u Facebookovu odjeljku za pomoć i stoga nisu uključene u korisnički ugovor prema odredbama § 305, stavak 2 BGB-a. Također je njemački savezni sud naveo da se isključenje nasljeđivanja mora smatrati nepoštenim uvjetom prema § 307, stavak 2, točka 1 BGB-a jer nije u skladu s načelom sveopćeg nasljeđivanja.⁹⁷ Nadalje, njemački je sud utvrdio da memorijalizirani status računa krši odredbe § 307, stavak 2, točka 2 BGB-a jer ograničava osnovna prava ili obaveze svojstvene prirodi ugovora u mjeri u kojoj je ugroženo postizanje svrhe ugovora.⁹⁸ Osim toga, prema mišljenju njemačkog suda, iako se poruke smatraju osobnim podacima, prema njemačkom zakonodavstvu koje uređuje elektroničku komunikaciju i zaštitu osobnih podataka nema prepreka za nasljeđivanje Facebook-računa. Vezano uz zaštitu osobnih podataka trećih osoba na Facebook-računu pokojne osobe, njemački sud iznio je argumente temeljem kojih je proglasio da prava na privatnost osobnih podataka trećih strana nemaju utjecaja na prava pristupa nasljednika, jer nakon što nasljednici dobiju pristup računu, nije im dopušteno upravljati računom na osobnoj razini.⁹⁹ Istovremeno, nasljednici se ne mogu smatrati „drugim osobama” koje nisu povezane s preminulim i stoga nema mjesta tajnosti telekomunikacija temeljem odredbi § 88 njemačkog Zakona o telekomunikacijama¹⁰⁰ koje bi sprječavale

89 Edwards, L.; Harbinja, E., *op. cit.* (bilj. 22.), str. 109.

90 Harbinja, E., *Loc Cit.* (bilj. 11.).

91 <https://www.uniformlaws.org/viewdocument/final-act-with-comments-40?CommunityKey=f7237fc4-74c2-4728-81c6-b39a91ecd22&tab=librarydocuments> (pristupljeno: 25. 2. 2024.)

92 Harbinja, E., *loc. cit.* (bilj. 11.).

93 *Ibid.*

94 § 1922 Gesamtrechtsnachfolge, Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) I S. 42, 2909.

95 Bundesgerichtshof (BGH) od 12. 07. 2018., III ZR 183/17 - KG68.

96 Matanovac Vučković, R.; Kanceljak, I., *op. cit.* (bilj. 29.), str. 737.

97 Bartolini, F.; Patti, F.P., „Digital Inheritance and Post Mortem Data Protection: The Italian Reform”, *European Review of Private Law*, Vo. 27, Issue 5, 2019., str. 1187.

98 *Ibid.*

99 *Ibid.* str. 1190.

100 Telecommunications Act (TKG) BGBl. I S. 1190 <https://rm.coe.int/16806af19e> (pristupljeno: 27. 2. 2024.)

nasljednike u pristupu računu.¹⁰¹ Taj je postupak omogućio detaljno ispitivanje tumačenja načela univerzalne sukcesije sukladno njemačkom pravu u odnosu na nasljeđivanje korisničkog ugovora sklopljenog za digitalni račun s klauzulom neprenosivosti. Posljedično je sudska odluka doprinijela promjeni Facebookove politike poslovanja u vezi s memorijaliziranim statusom računa kako bi bio u skladu s relevantnim njemačkim zakonom. Osim toga, slučaj je obuhvatio i pitanje prava privatnosti trećih osoba, zaštitu osobnih prava preminulih korisnika i privatnosti telekomunikacija. Navedeno je od značaja također za hrvatske pravne stručnjake zbog sličnosti postojećih zakonskih rješenja u njemačkom i hrvatskom pravu.¹⁰²

Talijansko se zakonodavstvo u vezi s nasljeđivanjem digitalne imovine također oslanja na načelo univerzalnog nasljeđivanja. Međutim na nasljeđivanje digitalne imovine primjenjuje se cijeli set legislative, a u talijanskom zakonodavstvu značajna je reforma provedena glede pitanja nasljeđivanja digitalne imovine donošenjem Zakonske uredbe br. 101¹⁰³ iz 2018. godine o usvajanju nacionalnih pravnih pravila o GDPR-u.¹⁰⁴ Budući da GDPR-Uredba uređuje zaštitu osobnih podataka samo živih osoba, njome je omogućeno da svaka država članica Europske unije vlastitim nacionalnim zakonodavstvom uredi zaštitu osobnih podataka preminulih osoba, što je Italija učinila donošenjem Zakonske uredbe br. 101. Iako navedeni zakon izravno ne uređuje proces prijenosa imovine sa stajališta prava nasljeđivanja ili vlasništva, ipak je značajan jer usklađuje zaštitu podataka koji se odnose na pokojnu osobu u okviru njezinih interesa.¹⁰⁵ Također, radnje u vezi s podacima mogu provoditi i osobe u neposrednoj vezi s umrlom osobom, koje postupaju u vlastitom interesu, a popis prava tih osoba u vezi s podacima uključuje i pravo na pristup digitalnim podacima u svrhu njihova ispravka, brisanja ili prijenosa.¹⁰⁶ Slijedom navedenog, pristup digitalnim podacima preminule osobe u Italiji je nasljednicima zajamčen odredbama Zakonske uredbe br. 101, što svakako olakšava rad pravnoj praksi. Italija je u okviru svog zakonodavnog razvoja otišla dalje u smislu mogućnosti priznavanja ugovornih odredbi koje se

tiču neprenosivosti računa sklopljenog između korisnika i platforme kao nepoštene i ništetne. Time je omogućeno nasljeđivanje digitalne imovine iako je korisničkim ugovornim odredbama pružatelja usluga određena neprenosivost računa.

Iako u nekim državama postoji sudska praksa ili zakonski okviri, još uvijek postoje neka potencijalno otvorena pitanja, kao što je pitanje kako postupiti kada različiti članovi obitelji ili nasljednici daju proturječna očitovanja volje u vezi s upravljanjem računom ili prijenosom digitalnih sadržaja nakon korisnikove smrti.¹⁰⁷ Dakle, mora se ponovno razmotriti mogućnost korisnika da za života odaberu opcije koje nude pružatelji digitalnih usluga izborom kako postupiti s njihovim digitalnim računima nakon njihove smrti kao izraz svoje posljednje volje.

VI. POSTUPANJE JAVNIH BILJEŽNIKA I DE LEGE FERENDA PRIJEDLOZI

Hrvatski javni bilježnici u okviru *de lege lata* normativnog uređenja nadležnosti u pogledu nasljeđivanja digitalne imovine mogu nastupati s tri različite pozicije. Tradicionalno razlikujemo dualnost postupanja javnih bilježnika, to jest razlikujemo izvorne i povjerene poslove, što je sukladno sa Zakonom o javnom bilježništvu¹⁰⁸, dugogodišnjom ustaljenom javnobilježničkom praksom i osnovnim načelima na kojima počiva javnobilježnička služba.¹⁰⁹ Javni bilježnici kao povjereni posao provode ostavinske postupke te stoga kao povjerenici suda u provođenju ostavinske rasprave utvrđuju sastav ostavine i nasljedivost digitalne imovine popisujući digitalnu imovinu kako bi ju obuhvatili rješenjem o nasljeđivanju. U izvršavanju svojih izvornih nadležnosti javni bilježnici u vezi s digitalnom imovinom mogu sastavljati javne oporuke, deponirati oporuke ili dodatke oporuci u vidu zatvorenih omotnica s fizičkim papirnatim dokumentima ili USB-nosačem podataka na kojem su pohranjeni popisi digitalne imovine s navođenjem korisničkih računa i lozinki, digitalnih ključeva za pristup digitalnim računima. Međutim, novi vid sudjelovanja javnih bilježnika u digitalnoj imovini sastoji se u svojstvu stvaratelja digitalne imovine kojoj su stranke korisnici, i to sastavljanjem isprava o pravnim poslovima u obliku elektroničke isprave koja se pohranjuje u elektronički arhiv. Javni bilježnici provodeći kao povjerenici sudova ovršne postupke na temelju vjerodostojne isprave koji se provode elektronički stvaraju digitalne sadržaje u vidu rješenja o ovrsi koja se

101 Bartolini, F.; Patti, F.P., *op. cit.* (bilj. 97.), str. 1190.

102 Matanovac Vučković, R.; Kanceljak, I., *op. cit.* (bilj. 29.), str. 738.

103 Decreto legislativo 10 agosto 2018, n. 101: 'Disposizioni per l'adeguamento della normativa nazionale alle disposizioni del regolamento (UE) 2016/679 del Parlamento europeo e del Consiglio, del 27 aprile 2016, relativo alla protezione delle persone fisiche con riguardo al trattamento dei dati personali, nonché alla libera circolazione di tali dati e che abroga la direttiva 95/46/CE' (regolamento generale sulla protezione dei dati) (GU (Gazzetta ufficiale) Serie Generale n. 205 del 4.9.2018).

104 Bartolini, F.; Patti, F.P., *op. cit.* (bilj. 97.), str. 1181.

105 *Ibid.* str. 1183.

106 *Ibid.* str. 1188.

107 *Ibid.* str. 1192.

108 Zakon o javnom bilježništvu NN 78/93, 29/94, 162/98, 16/07, 75/09, 120/16, 57/22.

109 Hobljaj, H., „Osvrt na Zakon o izvanparničnom postupku i nadležnosti javnih bilježnika u nespornim stvarima”, Javni bilježnik, br. 50, 2023., str. 81.

elektronički šalju putem e-komunikacije u elektronički pretinac stranaka. Time je također stvoren digitalni sadržaj koji može biti od interesa nasljednika. Javni bilježnici na temelju Zakona o javnom bilježništvu mogu sastavljati elektroničke isprave koje će biti dostupne strankama u izvorniku u elektroničkom obliku te pohranjene u elektroničke arhiv koji vodi Hrvatska javnobilježnička komora. Stranke prilikom sastavljanja elektroničke isprave od javnog bilježnika mogu zatražiti izdavanje ispisa elektroničke javnobilježničke isprave kao otpravka koji predstavlja prikaz vanjskog obrasca elektroničke javnobilježničke isprave i sadrži odgovarajući bar-kod, odnosno QR-kod, kontrolni broj i internetsku stranicu za provjeru vjerodostojnosti isprave i preuzimanje izvornika.¹¹⁰ Svakako je nužno naglasiti da izvornik elektroničke isprave može biti isključivo u digitalnom obliku te stoga ispisana elektronička javnobilježnička isprava ima značaj otpravka javnobilježničke isprave.¹¹¹ Postavlja se pitanje dostupnosti elektroničkih isprava nasljednicima koji imaju kakav pravni interes iz elektroničke isprave koju je kod javnog bilježnika sastavio ili joj je u sastavljanju sudjelovao ostavitelj. Na dostupnost bi se morale primjenjivati odredbe Zakona o javnom bilježništvu koje uređuju izdavanje otpravka, potvrda, prijepisa i izvoda javnobilježničke isprave kako strankama tako i nasljednicima, koji su ušli u pravni položaj ostavitelja.¹¹²

Najznačajnija uloga javnih bilježnika vezana uz nasljeđivanje digitalne imovine jest provođenje ostavinskog postupka i sastav javnih oporuka. Javni bi bilježnici prilikom provođenja ostavinskog postupka na zahtjev nasljednika mogli sastaviti popis digitalne imovine, što bi bez pomoći nasljednika predstavljalo velik izazov.¹¹³ Za razliku od materijalne imovine koja je vidljiva i tradicionalno poznata nasljednicima, digitalna imovina može biti mnogobrojna i teško locirana. Stoga bi bilo preporučljivo da ostavitelj za života sastavi popis digitalne imovine u dokumentu ili na USB-nosaču podataka koji se može dati u zatvorenoj omotnici javnom bilježniku u polog.¹¹⁴ Javni bilježnik ovlašten je u polog uzeti isprave i druge stvari, pa slijedom toga ostavitelj može izraditi pisani popis digitalne imovine s korisničkim imenima i lozinkama bilo u dokumentu ili nositelju digitalnih podataka (USB) te isto dati u javnobilježnički polog. U zapisniku će javni bilježnik navesti tko će biti ovlaštena osoba (npr. nasljednici) za preuzimanje pologa

110 Čl. 50.a Zakona o javnom bilježništvu.

111 Hobljaj, H.; Grbac, M.; Nikolić, V.; Marković, D.; Marčinko, I.; „Javnobilježnička služba kao jedinstveno provedbeno tijelo u elektroničkom poslovanju“, Javni bilježnik, br. 50, 2023., str. 42.

112 Čl. 93. Zakona o javnom bilježništvu.

113 Čl. 221. st.2. Zakona o nasljeđivanju.

114 Matanovac Vučković, R.; Kanceljak, I., *op. cit.* (bilj. 29.), str. 740.

nakon smrti ostavitelja, uvjet ili pretpostavke koje moraju biti ispunjene za predaju pologa te dokaz o ispunjenju uvjeta (npr. smrtni list).¹¹⁵

Za hrvatsko nasljedno pravo i raspoređivanje imovine nakon smrti ostavitelja karakteristično je da rješenje o nasljeđivanju mora sadržavati oznaku, to jest opis nekretnina, kao i oznaku pokretne imovine i ostalih prava za koja je utvrđeno da ulaze u ostavinu.¹¹⁶ Za razliku od nekih drugih pravnih sustava u kojima se samo određuje tko su nasljednici i izdaje potvrda o nasljedstvu, kao naprimjer u Njemačkoj *erbschein*.¹¹⁷ Stoga je za pravnu praksu hrvatskih javnih bilježnika bitno da ostavitelji sačinje popis digitalne imovine zajedno s pristupnim podacima korisničkih računa, jer u suprotnom javni bilježnik nema mogućnost unosa te imovine u rješenje o nasljeđivanju, a time ni nasljednici prijenos imovine na svoje ime. Tim više ako javni bilježnik utvrdi da ostavitelj nije ostavio ostavinu, odnosno da je ostavio samo pokretnu imovinu i s njom izjednačena prava (npr. digitalnu imovinu), a nitko od pozvanih na nasljedstvo ne traži da se provede ostavinski postupak, javni će bilježnik donijeti rješenje da se neće provoditi ostavinski postupak.¹¹⁸ Kada se javni bilježnici u praksi susreću sa digitalnom imovinom koja se najčešće sastoji od kriptovaluta, to upisuju u rješenje o nasljeđivanju. Međutim, ako nasljednik nema pristupnu lozinku, ne može pristupiti i preuzeti navedenu imovinu. Uputno je da javni bilježnik s nasljednicima utvrdi koja je digitalna imovina od značaja za nasljeđivanje, koja ima ekonomsku vrijednost, a koja ju nema te, upozoravajući nasljednike da, iako je ista obuhvaćena rješenjem o nasljeđivanju, nema zajamčena da će popisano digitalnu imovinu moći prenijeti na svoje ime. Mogućnost prijenosa digitalne imovine s ostavitelja na nasljednike ovisi o mnogobrojnim uvjetima. Kao što je ranije u ovom radu navedeno, od bitnog su značaja ugovorne odredbe, odnosno opći uvjeti poslovanja digitalnih platformi na koje korisnik pristaje prilikom otvaranja korisničkih računa. Posljedično, uvjeti poslovanja pružatelja usluga imaju značajnu ulogu o mogućnosti nasljeđivanja digitalne imovine. Budući da digitalna imovina u najvećoj mjeri predstavlja imovinu s prekograničnim elementom, postavlja se pitanje može li se ista obuhvatiti Europskom potvrdom o nasljeđivanju i kako opisati digitalnu imovinu te hoće li putem Europske potvrde o nasljeđivanju nasljednici uspjeti prenijeti imovinu na svoje ime.

Javni su bilježnici ovlašteni kao svoj izvorni posao sastavljati javne oporuke u kojoj ostavitelj može

115 Čl. 77-100. Zakona o izvanparničnom postupku NN 59/23.

116 Čl. 226. st. 2. toč. 2. Zakona o nasljeđivanju.

117 https://www.gesetze-im-internet.de/famfg/_352.html (pristupljeno: 29. 2. 2024.)

118 Hobljaj, H., *op. cit.* (bilj. 70.), str. 99.

popisati digitalnu imovinu i podatke za dostupnost digitalnim sadržajima. Međutim prilikom proglašenja oporuke na ostavinskoj raspravi svi će nasljednici biti upoznati s digitalnom imovinom i lozinkama, što nije preporučljivo, pogotovo za prijenos kriptovaluta. Dakle preporučljivo je da ostavitelj popis digitalne imovine s lozinkama pohrani u posebnom dokumentu ili na USB-u (ili nekom drugom nosaču podataka) koji može povjeriti u depozit kod javnog bilježnika.¹¹⁹ Vezano uz sadržaj oporuka, također se postavlja pitanje kako će pružatelji digitalnih usluga postupiti u slučaju da ostavitelj oporukom odredi prijenos imovine na određenog nasljednika, dok na platformi u ponuđenim opcijama odredi *post mortem* brisanje računa ili odredi drugu osobu koja će biti ovlaštena za odlučivanje o određenom digitalnom računu.¹²⁰

Svrhsihodno bi *de lege ferenda* bilo razmotriti mogućnost oporučnog raspolaganja putem digitalne ili elektroničke oporuke radom javnih bilježnika na daljinu. Javni bilježnici mogu sastavljati javnobilježničke isprave u elektroničkom obliku samo kada je takav oblik posebno propisan za određene vrste pravnih poslova, odnosno radnji.¹²¹ Ako Zakonom o javnom bilježništvu ili posebnim propisom nije drukčije određeno, na elektroničku javnobilježničku ispravu *mutatis mutandis* primjenjuju se pravila o javnobilježničkoj ispravi u fizičkom, tj. papirnatom obliku.¹²² Međutim u hrvatskom zakonodavstvu nije predviđena mogućnost sastava oporuka u digitalnom obliku jer *de lege lata* postoji *numerus calusus* oblika oporuka koji ne predviđa elektronički oblik.¹²³ Javni bilježnici temeljem Zakona o nasljeđivanju nadležni su sastavljati javne oporuke prema kazivanju oporučitelja, dok osobe koje ne znaju ili ne mogu čitati ili se ne mogu potpisati, mogu oporučiti samo u obliku javne oporuke.¹²⁴ Oporuke kao strogo formalni pravni posao pravno su valjane samo ako su sastavljene u obliku predviđenom zakonom i uz zakonski određene pretpostavke. Međutim prema hrvatskom nasljednopravnom uređenju oporuka nije ništetna ako nije sastavljena u zakonom propisanom obliku, već je

samo pobojna.¹²⁵ Navedeno proizlazi iz zakonske odredbe koja propisuje da u nedostatku oblika oporuke poništenje može zahtijevati nakon otvaranja nasljedstva samo osoba koja ima pravni interes, i to u roku od godine dana od dana kada je saznala za oporuku, a najdulje za deset godina od proglašenja oporuke.¹²⁶ Zakonskim propisivanjem pobojnosti umjesto ništetnosti zbog nedostatka oblika oporuke hrvatsko se nasljednopravno uređenje udaljilo od klasičnog.¹²⁷ Zakonom o nasljeđivanju propisani su kriteriji valjanosti oblika oporuke, kao i posljedica nedostatka oblika u vidu pobojnosti, uz izričito navođenje da pravo pobijati imaju samo osobe s pravnim interesom, pa time ni sud ni javni bilježnik nemaju pravo odricati valjanost oporuci koja postoji, ali nije u propisanom obliku.

Slijedom navedenog, kao i činjenice da javni bilježnici mogu sastavljati elektroničke isprave radom na daljinu, *de lege ferenda* mogla bi se razmotriti mogućnost normiranja sastava digitalne oporuke. Ako bi se normativno uređivala digitalna oporuka, odnosno oporuke koje bi se sastavljale u elektroničkom obliku, svakako bi zbog pravne sigurnosti bilo oportuno propisati obvezno sudjelovanje javnih bilježnika koji bi utvrdili istovjetnost oporučitelja te nedvojbeno utvrdili pravu i ozbiljnu volju, odnosno odsutnost mana volje kod oporučitelja prilikom sastava elektroničke javne oporuke. Prema zakonskim odredbama, prilikom sastava elektroničke javnobilježničke isprave radom na daljinu, odnosno kada sudionici nisu fizički nazočni u javnobilježničkom uredu, njihova se nazočnost može osigurati putem sredstava elektroničke videokonferencijske komunikacije.¹²⁸ Javni bilježnik kod rada na daljinu provjerava istovjetnost sudionika pomoću sredstava elektroničke identifikacije i autentifikacije visoke razine sigurnosti, a može izvršiti i dodatnu provjeru istovjetnosti, kao i ostale potrebne provjere nužne za valjanost javnobilježničke isprave. Ukoliko bi postojala sumnja u istovjetnost sudionika te u postojanje drugih pretpostavki valjanosti javnobilježničke isprave, javni će bilježnik zahtijevati fizičku nazočnost sudionika pri sastavljanju javnobilježničke isprave.¹²⁹ Međutim, ako bi se normativno omogućio sastav digitalne oporuke kao valjani oblik oporuke, postavljaju se pitanja vezana uz činjenicu da se oporuka sastavlja samo u jednom primjerku, opoziv fizičkim uništenjem oporuke, proglašenjem oporuke i stavljanjem klauzule o proglašenju s naznakom datuma

119 Hobljaj, H., *op. cit.* (bilj. 109.), str. 85.

120 Bartolini, F.; Patti, F.P., *op. cit.* (bilj. 97.), str. 1193.

121 Čl. 52.a. st.2. Zakona o javnom bilježništvu.

122 Poretti, P., „Digitalizirane javnobilježničke isprave i perspektive digitalizacije javnobilježničke službe“, Javni bilježnik br. 50, 2023. str. 12

123 Vidi Gavella, N.; Belaj, V., *op. cit.* (bilj. 28.), str. 137.-148. Valjani oblici oporuka prema hrvatskom su pravu redovite i izvanredne oporuke, javne i privatne te pisane i usmene. Tako razlikujemo javnu oporuku kao redovitu i pisanu koju može sastaviti sudac, sudski savjetnik i javni bilježnik, odnosno u inozemstvu diplomatsko-konzularni predstavnik. Javna oporuka može se sastaviti i kao međunarodna oporuka. Nadalje, privatne redovite i pisane oporuke mogu biti vlastoručne oporuke ili oporuke pisane pred dva svjedoka. Također, hrvatsko zakonodavstvo poznaje izvanrednu oporuku, i to usmenu oporuku.

124 Čl. 32. Zakona o nasljeđivanju.

125 Gavella, N.; Belaj, V., *op. cit.* (bilj. 28.) str. 149.

126 Čl. 29. st. 3. Zakona o nasljeđivanju.

127 Gavella, N.; Belaj, V., *loc. cit.* (bilj. 125.).

128 Hobljaj, H.; Grbac, M.; Nikolić, V.; Marković, D.; Marčinko, I.; *op. cit.* (bilj. 111.) str. 42.

129 Čl. 52. st.4. Zakona o javnom bilježništvu.

na izvornik oporuke.¹³⁰ Tako je naprimjer u Luksemburgu Zakonom o digitalizaciji¹³¹ omogućeno sastavljanje digitalnih javnobilježničkih isprava putem javnobilježničke platforme, osim sastavljanja oporuke.¹³² *A contrario*, i sada su već korisnicima digitalne imovine dostupne *online* platforme koje omogućuju pohranu popisa digitalnih podataka, odnosno digitalnih računa zajedno s lozinkama u svrhu nasljeđivanja nakon korisnikove smrti u obliku posebne usluge koje omogućuju upravljanje digitalnom imovinom, izradom plana i popisa digitalne imovine za slučaj smrti korisnika.¹³³ Navedeno planiranje i popisivanje digitalne imovine smatra se svojevrsnom digitalnom kvazioporukom koja omogućava korisnicima da za života redovito i lako ažuriraju svoje popise digitalnih podataka s korisničkim imenima i lozinkama, što putem tradicionalnih oblika oporuka nije toliko jednostavno. Međutim u tom slučaju nasljednici opet moraju biti upoznati s činjenicom da je ostavitelj pohranio popis i plan raspodjele digitalne imovine na određenoj platformi. U navedenim slučajevima nasljednici moraju dokazati pružatelju usluga svoj status nasljednika kako bi mogli pristupiti navedenom popisu digitalne imovine, a što je moguće jedino rješenjem o nasljeđivanju.¹³⁴

Javni bilježnici kao izvornu nadležnost također obavljaju poslove javnobilježničkog pologa i stoga bi se *de lege ferenda* svakako mogla razmotriti mogućnost uvođenja digitalnih sefova koje bi vodili javni bilježnici putem svoje aplikacije eNotar¹³⁵, a u koje bi stranke mogle pohranjivati digitalne sadržaje, popise digitalne imovine, korisničke podatke, lozinke, tokene i drugo. Budući da se digitalna imovina neprestano mijenja, lozinke i pristupne digitalne ključeve potrebno je učestalo ažurirati i stoga bi za korisnike bilo oportuno imati mogućnost osnivanja digitalnog sefa kojem bi imali isključiv pristup. Kod javnih bilježnika ugovorili bi korištenje digitalnog sefa s posebnom pristupnim podacima putem kojih bi imali pristup sefu. Nakon smrti korisnika, javni bilježnik nasljednicima bi predao podatke o pristupu digitalnu sefu te bi na taj način nasljednici imali pristup svim potrebnim računima, korisničkim imenima i lozinkama, tokenima ili digi-

talnim ključevima neophodnim za pristup digitalnoj imovini. Nasljednicima je uz nasljeđivanje digitalne imovine sa sentimentalnom osobnom vrijednošću iznimno bitan pristup digitalnoj imovini s ekonomskom vrijednošću i stoga je oportuno da ostavitelj izvrši popis digitalne imovine koja je od ekonomskog interesa za nasljednike jer, ako nasljednici nisu upoznati s navedenom digitalnom imovinom, vrlo će ju teško samostalno pronaći u virtualnom svijetu.

VII. ZAKLJUČAK

U suvremeno doba, kada internet i digitalni uređaji imaju dominantnu ulogu u životima ljudi, pojam digitalna imovina i njezino nasljeđivanje sve je relevantniji u pravnoj zbilji. Digitalna imovina svakodnevno se stvara te svi korisnici svjesno ili nesvjesno ostavljaju digitalne tragove kroz uporabu digitalnih usluga. Time nastaje digitalna imovina koja ima ekonomsku vrijednost, kao i digitalni sadržaji koji imaju osobnu ili emocionalnu vrijednost bez mjerljive ekonomske vrijednosti. Velik broj različitih vrsta digitalnih sadržaja koje korisnici svakodnevno stvaraju očito dovodi do poteškoća u postizanju jednostavnog rješenja koje bi bilo primjenjivo na prenosivost svih vrsta digitalne imovine za slučaj smrti korisnika.

Nasljeđivanje digitalne imovine kao relativno nov i specifičan pravni institut podnormirano je kako na nacionalnoj tako i na međunarodnoj razini jer je samo djelomično uređeno heterogenim pravnim pravilima koja je nužno homogenizirati radi pravne sigurnosti nasljednika i ujednačene pravne prakse. Pravni praktičari moraju navigirati između različitih zakonskih rješenja i uzeti u obzir te primjenjivati različite grane prava kako bi se mogla naslijediti digitalna imovina. U nedostatku pravnih pravila nužno je osvijestiti korisnike digitalne imovine da za svog života pokušaju urediti prema svojim željama za slučaj svoje smrti nasljeđivanje digitalne imovine bilo putem popisa digitalne imovine s korisničkim imenima i lozinkama, bilo putem ponuđenih opcija od strane pružatelja digitalnih usluga na pojedinim platformama. Korisnici digitalne imovine prilikom otvaranja digitalnih računa prihvaćaju uvjete poslovanja ulazeći u ugovorni odnos s pružateljem digitalnih usluga bez da se stvarno i ozbiljno upoznaju s pravnim posljedicama i učincima tih odredbi na prijenos digitalne imovine nakon njihove smrti. Autonomija svake osobe trebala bi nadživjeti smrt osobe omogućavajući ostavitelju da *post mortem* kontrolira svoju privatnost i zaštitu osobnih podataka, analogno mogućnosti da *post mortem* kontrolira prijenos materijalne imovine putem slobode oporučivanja. Prilikom nasljeđivanja digitalne imovine potrebno je razlikovati digitalne račune od samog sadržaja koji su korisnici pohra-

130 Vidi Hobljaj, H., *op. cit.* (bilj. 39.), str. 72.

131 Zakon o digitalizaciji, Službeni glasnik Luxembourg (Mémorial A) od 18. srpnja 2023., na snazi od 1. kolovoza 2023.

132 Poretti, P., *op. cit.* (bilj. 122.) str. 15.

133 <https://safehaven.io/> (pristupljeno: 29. 2. 2024.)

134 Matanovac Vučković, R.; Kanceljak, I., *op. cit.*, (bilj. 29.) str. 741.

135 Grbac, M.; Hobljaj, H.; Marković, D.; Nikolić, V.; *op. cit.* (bilj. 40.) str. 51. – „eNotar je jedinstvena aplikacija za potrebe poslovanja javnih bilježnika s velikom mogućnošću implementacije novih tehnologija koja predstavlja platformu podobnu da udovolji zahtjevima naprednih komunikacijskih tehnologija uz idealnu infrastrukturu za buduću brzu nadogradnju i interoperabilnost baznih digitalnih registara te razvoj sustava elektroničke arhive javnobilježničkih isprava i one-stop-shop usluga.“

njivali na tim računima. Digitalni sadržaji koje je stvorio, pohranio ili kupio korisnik mogu biti nasljeđivi nakon njegove smrti, dok nasljeđivanje računa ovisi o ugovornom odnosu u koji je korisnik stupio za života.

Uloga je javnih bilježnika kao pravnih praktičara u nasljeđivanju digitalne imovine višestruka, s osnovnim ciljem zajamčenja pravne sigurnosti i omogućavanja prijenosa digitalne imovine nakon smrti korisnika uz ostvarivanje posljednje volje ostavitelja. Sudjelovanje javnih bilježnika u pogledu prijenosa digitalne imovine za slučaj smrti očituje se kroz preventivnu funkciju, savjetujući ostavitelje o nužnosti planiranja i sastava popisa digitalne imovine, računa s korisničkim imenima i lozinkama bilo kroz oporuku ili stavljanje popisa u javnobilježnički polog. Javni bilježnici, poučavajući osobe o nemogućnosti nasljeđivanja digitalne imovine ukoliko ista nije poznata nasljednicima, kao i o nemogućnosti prijenosa neke ekonomski vrijedne digitalne imovine kao što su kriptovalute bez pristupnih podataka, osvještava pojedince o nužnosti planiranja nasljeđivanja digitalne imovine za života. Uz upoznavanje ostavitelja s mogućnošću oporučnog određivanja nasljednika digitalne imovine te deponiranja popisa digitalne imovine zajedno s korisničkim i pristupnim podacima *de lege ferenda* preporučuje se uvođenje digitalnih javnobilježničkih sefova, to jest e-sefova, kao i normiranje digitalne javnobilježničke oporuke.

Problematika nasljeđivanja digitalne imovine očituje se u podvođenju digitalne imovine pod različite pravne okvire. Utvrđivanje pravnih okvira ili grane prava koja je u konkretnom slučaju najprimjerenija za nasljeđivanje digitalne imovine ovisi o vrsti digitalne imovine i o odnosu u koji je ostavitelj stupio za svog života u virtualnom svijetu. Nakon fizičke smrti osobe u digitalnom svijetu ostaje mnogo digitalnih ostataka te život preminulog ne prestaje u virtualnom svijetu. Jednom kada je stvorena i pohranjena, digitalna imovina ostaje u virtualnom svijetu neovisno o fizičkoj smrti stvaratelja. Stoga se postavlja pitanje kako zaštititi privatnost i osobne podatke preminule osobe budući da zaštita osobnih podataka umrlih nije obuhvaćena GDPR-Uredbom. Istovremeno je prilikom nasljeđivanja digitalne imovine i prijenosa digitalnih sadržaja na nasljednike bitno naglasiti da treba uzeti u obzir treće osobe koje su bile u korespondenciji s pokojnim korisnikom i zaštitu njihovih osobnih podataka. Zbog brzog razvoja tehnologije koji je teško pratiti, a time i stvaranja digitalnih sadržaja koji ostaju u virtualnom svijetu, zakonodavstvima je otežano praćenje i normiranje svih novonastalih digitalnih sadržaja. Zato je neizbježna podnormiranost nasljeđivanja digitalne imovine, što posljedično dovodi do promjene u tradicionalnom pogledu na

prijenos imovine za slučaj smrti primjenom načela univerzalne sukcesije. Digitalna imovina, imala ona ekonomsku vrijednost ili ne, svakako ima karakteristiku specifične imovine s prekograničnim elementom. Stoga je, da bi se *de lege ferenda* uspješno normativno uredilo nasljeđivanje digitalne imovine, potrebna sveobuhvatna globalna harmonizacija pravnih pravila koja bi normirala digitalnu imovinu i njezino nasljeđivanje.

Summary

Digitization has been present in all areas of persons' lives for a long time, therefore the question of succession of digital assets after the death of the user and post-mortem privacy protection is becoming more and more common. Practical examples of the succession of digital assets also appear in the work of notaries during succession proceedings and drafting last wills. In legal practice, the question arises as to what constitutes digital assets of the testator and which digital assets of the testator enter the estate, i.e. which digital content is inheritable. Due to the insufficient legal regulation of the institute of succession of digital assets and the ignorance of users of digital assets about the contractual provisions of digital service providers, it is necessary de lege ferenda to establish good legislative frameworks not only on the national but also on the international level so that legal practitioners can make decisions related to the post-mortem transfer of digital assets and harmonize legal practice.

Keywords: inheritance, succession, digital assets, protection of personal data, notary

IZVORI:

Knjige i članci:

- Bartolini, F.; Patti, F.P., „Digital Inheritance and Post Mortem Data Protection: The Italian Reform”, *European Review of Private Law*, Vo. 27, Issue 5, 2019., str. 1181–1194.
- Bodul, D.; Dešić, J.; „Zakonsko reguliranje kriptoimovine – između želje i mogućnosti”, *Informator br. 6762*, Zagreb, 2022., str. 1–11.
- Bilić Paulić, M., „Pravo intelektualnog vlasništva u industriji videoigara”, *NOTARIUS*, 2023., str. 1–6.
- Cummings, R.G., „The Case Against Access to Decedents' E-mail: Password Protection as an Exercise of the Right to Destroy”, 2014.
- Edwards, L.; Harbinja, E., ‘What Happens to My Facebook Profile When I Die?’ : Legal Issues Around Transmission of Digital Assets on Death, 2013., str. 1–22.

- Edwards, L.; Harbinja, E., „Protecting Post-Mortem Privacy: Reconsidering the Privacy Interests of the Deceased in a Digital World”, *Cardozo Arts & Entertainment Law Journal*, Vol. 32. No. 1, 2013., str. 101–147.
- Gavella, N.; Belaj, V., „Nasljedno pravo – III. bitno izmijenjeno i dopunjeno izdanje”, *Narodne novine d.d.*, Zagreb, 2008.
- Grbac, M.; Hoblaj, H.; Marković, D.; Nikolić, V.; „Evolucija i digitalizacija javnobilježničke ovrhe na temelju vjerodostojne isprave”, *Javni bilježnik*, br. 49., 2022., str. 35–67.
- Harbinja E., „Digital Inheritance in United Kingdom”, *Journal of European Consumer and Market Law*, Volume 6, Issue 6, 2017., str. 253–256.
- Harbinja, E., „Inheritance of Digital Media”, In J. Kramer-Smyth (Ed.), *Partners for Preservation: Advancing digital preservation through cross-community collaboration* Facet Publishing, 2019.
- Harbinja, E., „Post-Mortem Privacy 2.0: Theory, Law, and Technology”, *International Review of Law, Computers & Technology*, Vol. 31, No. 1, 2017., str. 26–42.
- Hoblaj, H., „Notarji na Hrvaškem kot pooblaščenici sodišča v zapuščinskih postopkih”, *Pravna praksa*, Ljubljana, br.22, 2020. str. 18–20.
- Hoblaj, H., „Pristojnost notarjev v zapuščinskih postopkih na Hrvaškem”, *Notarski vestnik*, Ljubljana, br. 13, 2020., str. 93–107.
- Hoblaj, H., „Javnobilježnički akt s nasljednopravnim učincima u slovenskom i hrvatskom pravu: konceptualne sličnosti i razlike”, *Javni bilježnik*, br. 47., 2020., str. 66–83.
- Hoblaj, H., „Javni bilježnici i usporedna primjena Uredbe br. 650/2012 o nasljeđivanju, Uredbe br. 2016/1103 o bračnoimovinskom režimu i Uredbe br. 2016/1104 o imovini registriranih partnerstava”, *Javni bilježnik*, br. 47., 2020., str. 84–105.
- Hoblaj, H., „Osvrt na Zakon o izvanparničnom postupku i nadležnosti javnih bilježnika u nespornim stvarima”, *Javni bilježnik*, br. 50, 2023., str. 79–95.
- Hoblaj, H.; Grbac, M.; Nikolić, V.; Marković, D.; Marčinko, I.; „Javnobilježnička služba kao jedinstveno provedbeno tijelo u elektroničkom poslovanju”, *Javni bilježnik*, br. 50, 2023., str. 37–67.
- Horton, D., „Tomorrow's Inheritance: The Frontiers of Estate Planning Formalism”, *58 Boston College L. REV.*, 2017., str. 539–598.
- Horvat, M., „Rimsko pravo”, *Školska knjiga* Zagreb, Deveto izdanje, (1977).
- Klarić P.; Vedriš M., „Gradansko pravo”, *Narodne novine d.d.*, Zagreb, 2008.
- Klasiček, D., „Digital inheritance”, *Interdisciplinary Management Research XIV*, Opatija, 2018., str. 1050–1068.
- Kontrec, D.; Hoblaj, H., „Projekt MAPE-succession – prekogranično nasljeđivanje”, *Javni bilježnik*, br. 48., 2021., str. 75–81.
- Kunda, I.; Matanovac Vučković, R., „Raspodjela autorskim pravom na računalnom programu – materijalnopravni i kolizijskopravni aspekti”, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, Vol. 31 No. 1 Supplement, 2010., str. 85–132.
- Marcelino, G. Veloso III, „Virtual property rights: A modified usufruct of intangibles”, *Philippine Law Journal*, Vol. 82. No. 4., 2008., str. 37. –78.
- Matanovac Vučković, R.; Kanceljak, I., „Does the right to use digital content affect our digital inheritance?”, *EU and Comparative Law Issues and Challenges Series (ECLIC)*, 3, str. 724–746.
- Poretti, P., „Digitalizirane javnobilježničke isprave i perspektive digitalizacije javnobilježničke službe”, *Javni bilježnik* br. 50., 2023. str. 11–20.
- Rački Marinković, A., „Žigovi prijavljeni u zloj vjeri u hrvatskom pravu i u pravu Europske unije”, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, Vol. 59 No. 2-3, 2009., str. 307–341.
- Viarengo, I.; Re, J., „Managing Cross-border „Digital Succession” in the digital era: Preliminary remarks on the new challenges for the current legal framework”, *Special Issue – Law in the age of modern technologies*, Vol. 7, 2023., str. 37–52.
- Zorčić, M., „GDPR i preminule osobe”, *Pravo i porezi*, br. 10/22, 2022., str. 30–33.

Pravni propisi:

- Direktiva (EU) 2019/770 Europskog parlamenta i Vijeća od 20. svibnja 2019. o određenim aspektima ugovora o isporuci digitalnog sadržaja i digitalnih usluga SL L 136, 22. 5. 2019.
- Direktiva 2011/83/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2011. o pravima potrošača, izmjeni Direktive Vijeća 93/13/EEZ i Direktive 1999/44/EZ Europskog parlamenta i Vijeća te o stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 85/577/EEZ i Direktive 97/7/EZ Europskog parlamenta i Vijeća Tekst značajan za EGP, Sl. L. 304, 22.11.2011. posebno izdanje za Hrvatsku, Chapter 15 Volume 008 P. 260 – 284.
- Direktiva (EU) 2015/2366 Europskog parlamenta i Vijeća od 25. studenoga 2015. o platnim uslugama na unutarnjem tržištu, o izmjeni direktiva 2002/65/EZ, 2009/110/EZ i 2013/36/EU te Uredbe (EU) br. 1093/2010 i o stavljanju izvan snage Direktive 2007/64/EZ (Tekst značajan za EGP) SL L 337, 23.12.2015, p. 35–127
- Zakon o platnom prometu NN 66/18, 114/22.
- Zakon o zaštiti potrošača NN 19/22, 59/23.

- Zakon o digitalnoj imovini Republike Srbije, Sl. glasnik RS, br. 153/20.
- Zakon o nasljeđivanju NN 48/03, 163/03, 35/05, 127/13, 33/15, 14/19.
- Zakon o obveznim odnosima NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23.
- Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima NN 111/21.
- Zakon o žigu NN 14/19.
- Zakon o provedbi Opće uredbe o zaštiti podataka NN 42/18.
- Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima NN 91/96, 68/98, 137/99, 22/00, 73/00, 129/00, 114/01, 79/06, 141/06, 146/08, 38/09, 153/09, 143/12, 152/14, 81/15, 94/17.
- Uredba (EU) br. 650/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 4. srpnja 2012. o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznavanju i izvršavanju odluka i prihvaćanju i izvršavanju javnih isprava u nasljednim stvarima i o uspostavi Europske potvrde o nasljeđivanju, Posebno izdanje za Hrvatsku, Poglavlje 19 Volumen 010 str. 296–323.
- US Electronic Communications Privacy Act of 1986.
- The Uniform Fiduciary Access to Digital Assets Act of 2012.
- Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) BGBl. I S. 42, 2909.
- Telecommunications Act (TKG) BGBl. I S. 1190.
- Decreto legislativo 10 agosto 2018, n. 101: 'Disposizioni per l'adeguamento della normativa nazionale alle disposizioni del regolamento (UE) 2016/679 del Parlamento europeo e del Consiglio, del 27 aprile 2016, relativo alla protezione delle persone fisiche con riguardo al trattamento dei dati personali, nonché alla libera circolazione di tali dati e che abroga la direttiva 95/46/CE' (regolamento generale sulla protezione dei dati) (GU (Gazzetta ufficiale) Serie Generale n. 205 del 4.9.2018).
- Zakon o javnom bilježništvu NN 78/93, 29/94, 162/98, 16/07, 75/09, 120/16, 57/22.
- Zakon o digitalizaciji, Službeni glasnik Luxembourga ((Mémorial A) od 18. srpnja 2023., na snazi od 1. kolovoza 2023.
- Zakon o izvanparničnom postupku NN 59/23.

Sudska praksa:

- In re Estate of Ellsworth No. 2005-296, 651-DE (Mich. Prob. Ct. May 11, 2005).
- Bundesgerichtshof (BGH) od 12. 07. 2018., III ZR 183/17 - KG68.
- Case C-252/21: Request for a preliminary ruling from the Oberlandesgericht Düsseldorf (Germany) lodged on 22 April 2021 — Facebook Inc. and Others v Bundeskartellamt OJ C 320, 9.8.2021, p. 16–18.

Mrežna vrela:

- <https://informator.hr/strucni-clanci/zakonsko-reguliranje-kriptoimovine> (pristupljeno: 20. 1. 2024.)
- https://www.researchgate.net/publication/314252623_Post-mortem_privacy_20_theory_law_and_technology (pristupljeno: 25. 1. 2024.)
- <https://dashboard.lira.bc.edu/downloads/75d18ac5-ff0b-4e90-ad92-51324bcda4ff> (pristupljeno: 27. 1. 2024.)
- <https://kb.osu.edu/server/api/core/bitstreams/cec96e75-22ee-5a2d-bfef-227546acd546/content> (pristupljeno: 30. 1. 2024.)
- <https://www.europeanlawinstitute.eu/news-events/news-contd/news/eli-adopts-a-new-project-on-succession-of-digital-assets-data-and-other-digital-remains/> (pristupljeno: 2. 2. 2024.)
- https://uhra.herts.ac.uk/bitstream/handle/2299/22014/Inheritance_of_Digital_Media_chapter_final_draft_jks_eh_1_.pdf?sequence=1 (pristupljeno: 23. 2. 2024.)
- <https://core.ac.uk/download/pdf/76346666.pdf> (pristupljeno: 25. 2. 2024.)
- <https://bja.ojp.gov/program/it/privacy-civil-liberties/authorities/statutes/1285> (pristupljeno: 25. 2. 2024.)
- <https://www.uniformlaws.org/viewdocument/final-act-with-comments-40?CommunityKey=f7237fc4-74c2-4728-81c6-b39a91ecdf22&tab=librarydocuments> (pristupljeno: 25. 2. 2024.)
- <https://rm.coe.int/16806af19e> (pristupljeno: 27. 2. 2024.)
- <https://safehaven.io/> (pristupljeno: 29. 2. 2024.)
- https://www.gesetze-im-internet.de/famfg/__352.html (pristupljeno: 29. 2. 2024.)
- <https://www.statista.com/statistics/730876/cryptocurrency-maket-value/> (pristupljeno: 2. 3. 2014.)